

การประเมินเสรีภาพสื่อมวลชนไทย: ข้อควรพิจารณาและแนวทางรายงานผลการศึกษา ขององค์กรสื่อนานาชาติ*

วัชร จิรฐิติกาลกิจ**

Received: 26 May 2020

Revised: 26 September 2020

Accepted: 20 May 2021

บทความวิชาการ

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

เสรีภาพสื่อมวลชน;
ดัชนีเสรีภาพสื่อมวลชน;
การรายงานข่าว

เสรีภาพสื่อมวลชนคือการทำงานของนักสื่อสารมวลชนเพื่อนำเสนอข่าวสารสู่สาธารณะโดยไม่ถูกแทรกแซงซึ่งถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของปัจเจกและองค์ประกอบหนึ่งของประชาธิปไตย องค์กรสื่อนานาชาติจึงให้ความสำคัญโดยพัฒนาแบบประเมินเพื่อทราบถึงสภาพการณดังกล่าวเนื่องจากตระหนักว่าหากเสรีภาพสื่อมวลชนโลกถูกจำกัดก็อาจกระทบต่อสิทธิได้รู้ของประชาชนและถือเป็นอันตรายยิ่งต่อประชาธิปไตยเช่นกัน

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการและข้อจำกัดในการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนขององค์กรสื่อนานาชาติ ได้แก่ ฟรีดอมเฮาส์ ผู้สื่อข่าวไร้พรมแดน และคณะกรรมการเพื่อการแลกเปลี่ยนงานวิจัยนานาชาติ เพื่อเสนอแนะแนวทางรายงานผลการศึกษาแก่สื่อมวลชนไทย ผลการศึกษาพบว่าการพัฒนาแบบประเมินขององค์กรสื่อขาดแนวคิดที่ชัดเจนจึงทำให้วิธีการศึกษาไม่ชัดเจนและแตกต่างกัน ข้อจำกัดในวิธีการศึกษานี้ได้ปรากฏให้เห็นชัดถึงอคติด้านอุดมการณ์ ความไม่ชัดเจนในกรอบทฤษฎี ปัญหาอิทธิพลของแหล่งทุน ข้อบกพร่องในวิธีศึกษาและอิทธิพลของสภาพแวดล้อมสื่อจนอาจส่งผลต่อความเที่ยงตรงของผลการศึกษาได้ ดังนั้น สื่อมวลชนไทยจึงควรรายงานผลการศึกษาขององค์กรสื่ออย่างรอบด้านในลักษณะรายงานข่าวที่ดีโดยควรเปิดเผยแนวคิดเบื้องหลังขององค์กร

* บทความนี้พัฒนาเนื้อหาและประเด็นเพิ่มเติมจากดัชนีพจนานุกรมเรื่อง “ตัวชี้วัดและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์ไทย” คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

** อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มหาวิทยาลัยศิลปากร
ติดต่อได้ที่: jirathitikarn_v@silpakorn.edu

สื่อ อธิบายข้อจำกัดเชิงทฤษฎี ชี้ให้เห็นอิทธิพลของแหล่งทุน ยืนยันความไม่สมบูรณ์ของการศึกษา และความต่างเรื่องบริบทแวดล้อมสื่อเพื่อให้สังคมไทยได้รับข้อมูลอย่างครบถ้วนในทุกมิติจนมีความเข้าใจที่ถูกต้องต่อเสรีภาพสื่อไทยมากขึ้น

Thai Press Freedom Evaluation: Issues under Consideration and Guidelines for Reporting International Media Organizations Survey^{*}

Vachara Jirathitikarnki^{**}

Received: 26 May 2020

Revised: 26 September 2020

Accepted: 20 May 2021

Freedom of the press, is acknowledged as one of the basic of human rights and a key component of democracy, is work of journalists to report news for public without restrictions. The international media organizations clearly support this valued concept by developing evaluation forms to study world press freedom because if it is constrained, people's right to know and democracy are affected.

This article aimed to study methods and issues of international media organizations in press freedom study, included Freedom House, Reporters Without Borders, and International Research and Exchanges Board and to provide guideline for reporting survey results to Thai mass media. The results showed the evaluation forms of media organizations lacked of clear concept, thus the study methods were unclear and different. The method issues exposed the ideological bias, theoretical framework ambiguity, influencing of fundings, shortcoming of study methods and media environment differentiations, all of which could affect results validity. Therefore,

Academic Article

Abstract

Keywords

freedom of the press;
press freedom index;
news reporting

^{*} This article is developed additional content from Ph.D. dissertation entitled "Press Freedom Indicators and Factors Influencing Freedom of the Press for Journalists in Thailand", Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University.

^{**} Lecturer, Department of Communication Arts, Faculty of Information and Communication Technology, Silpakorn University. e-mail: jirathitikarn_v@silpakorn.edu

Thai mass media should report press freedom study with consideration manner in proportional way as good journalism consists of revealing media organization ideology, explaining ambiguity of theoretical framework, pointing out influencing of fundings and confirming both the shortcoming of methods and variation of media contexts in order to provide Thai society with complete and propotional informations until they raise more accurate understandings about press freedom in Thailand.

1. บทนำ

นับตั้งแต่ปีคริสต์ศักราช 1991 องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศให้วันที่ 3 พฤษภาคมของทุกปีเป็นวันเสรีภาพสื่อมวลชนโลก (World Press Freedom Day) ตามที่ประชุมสมัชชาใหญ่ได้ประกาศรับรองปฏิญญาวินด์ฮุก (Windhoek Declaration, 1991 cited in UNESCO, 1991) ซึ่งเป็นเอกสารสำคัญฉบับแรกที่ว่าด้วยเจตนารมณ์สนับสนุนเสรีภาพสื่อมวลชน นับจากนั้นองค์กรด้านสิทธิเสรีภาพสื่อจึงยึดถือวันดังกล่าวจัดทำกิจกรรมและย้าเตือนรัฐบาลทั่วโลกให้ตระหนักถึงความจำเป็นต่อการเคารพสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกของสื่อมวลชน

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยของไทยทำให้แนวคิดเสรีภาพสื่อมวลชน (Freedom of the press) ถูกนำมาประยุกต์ใช้ด้วยอย่างไม่อาจเลี่ยงได้ เพราะถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญต่อแนวคิดในฐานะสิทธิขั้นพื้นฐานของปัจเจก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประกันสิทธิใ้รู้ในข้อมูลข่าวสารของสาธารณะ และประชาชนสามารถกล่าวอ้างสิทธินี้เพื่อตรวจสอบการใช้อำนาจของกลุ่มผู้มีอำนาจในสังคมได้

เมื่อแนวคิดเสรีภาพสื่อมวลชนถูกควบรวมกับความเป็นประชาธิปไตยทำให้การสร้างเครื่องมือเพื่อตรวจพิสูจน์การมีเสรีภาพสื่อดังกล่าวจึงถูกพัฒนาขึ้น นักวิชาการส่วนหนึ่งตั้งคำถามด้วยความสงสัยถึงความเที่ยงตรงของแบบประเมินเหล่านี้เมื่อนำผลการศึกษาไปใช้อธิบายในพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกัน เพราะโดยทั่วไปการดำเนินงานของสื่อมวลชนแต่ละแห่งย่อมแตกต่างกันในสภาพแวดล้อม (Hallin & Mancini, 2004; McQuail, 2013) ดังนั้น การประเมินเสรีภาพสื่อมวลชนด้วยเครื่องมือมาตรฐานเดียวกันจึงไม่น่าจะเป็นไปได้และอาจมีส่วนทำให้ผลการศึกษาเบี่ยงเบนไปจนกระทบต่อความถูกต้องในคุณลักษณะแท้จริงของเสรีภาพสื่อมวลชนในประเทศที่ถูกศึกษา

ขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งสื่อมวลชนไทยยังคงนำเสนอรายงานประจำปีเรื่องผลการศึกษาเสรีภาพสื่อไทยขององค์กรสื่อนานาชาติในวันเสรีภาพสื่อมวลชนโลกอย่างต่อเนื่องทั้งรูปแบบข่าว บทความและบทวิเคราะห์ จนอาจจะเลยการพิจารณาถึงความเหมาะสมในวิธีการศึกษาและเงื่อนไขการนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้ จนอาจเป็นเหตุให้สังคมไทยเกิดความเข้าใจไม่ถูกต้องเกี่ยวกับเสรีภาพสื่อมวลชนไทย ดังนั้น การสร้างความรู้และความเข้าใจในการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนขององค์กรสื่อนานาชาติทั้งแนวคิด พัฒนาการ วิธีการและข้อควรพิจารณาจึงสำคัญ ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงสนใจศึกษาวิธีการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนขององค์กรสื่อนานาชาติโดยเฉพาะใน 3 องค์กรหลักที่ถูกยอมรับว่าเป็นองค์กรชั้นนำ (Elite evaluators) (Becker & Vlad, 2015) ได้แก่ ฟรีดอมเฮ้าส์ (Freedom House) ผู้สื่อข่าวไร้พรมแดน (Reporters Without Borders) และคณะกรรมการเพื่อการแลกเปลี่ยนงานวิจัยนานาชาติ (International Research and Exchanges Board) โดยการวิเคราะห์เอกสาร (document analysis) เพื่อสรุปให้เห็นถึงรูปแบบการศึกษา ข้อจำกัดของวิธีการศึกษาดังกล่าว และ

ให้ข้อเสนอแนะแนวทางการรายงานผลการศึกษาแก่สื่อมวลชนไทย ทั้งนี้ เพื่อให้สังคมไทยเกิดความเข้าใจไม่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับเสรีภาพสื่อมวลชนจากการรายงานผลการศึกษาขององค์กรสื่อนานาชาติต่อไป

2. แนวคิดเสรีภาพสื่อมวลชน

2.1 การพัฒนาแนวคิดเสรีภาพสื่อมวลชน

เสรีภาพสื่อมวลชนเป็นหนึ่งในแนวคิดสำคัญในฐานะปรัชญาพื้นฐานของการสื่อสารที่ยังคงไม่หยุดนิ่งและมีความขัดแย้งกันทางความคิดอยู่ ดังที่สามารถเห็นการโต้แย้งได้ในการวิพากษ์การดำเนินนิเทศศาสตร์รายงานปัจจุบัน โดยมีสาเหตุจากการที่คำนี้ไม่สามารถให้คำจำกัดความอย่างเป็นทางการได้ (Becker, Vlad & Nusser, 2007) ถึงกระนั้นนักวิชาการส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่าโดยทั่วไปเสรีภาพสื่อมวลชนน่าจะเกี่ยวข้องกับ งานข่าว ทั้งนี้เพราะหน้าที่หลักของสื่อมวลชนคือการนำเสนอข้อเท็จจริงสู่มวลชนซึ่งต้องเป็นไปอย่างเสรีจากทุกปัจจัยที่อาจก่อให้เกิดความลังเลได้ และสำคัญที่สุดคือสื่อมวลชนจะต้องมีเสรีภาพเริ่มแรกจากการควบคุมและใช้อำนาจของรัฐบาล

ในปี 1956 ซีเบิร์ต พีเตอร์สัน และแชรม (Siebert, Peterson & Schramm, 1956) ให้ความสนใจปัญหานี้จึงเริ่มรวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพสื่อมวลชนขึ้นซึ่งต่อมาได้กลายเป็นหนึ่งในกลุ่มทฤษฎีที่นักวิชาการกล่าวอ้างถึงในการศึกษาด้านสื่อมวลชนมากที่สุด ได้แก่ ทฤษฎีการสื่อสารมวลชนทั้งสี่ (Four theories of the press) ประกอบด้วยทฤษฎีอำนาจนิยม ทฤษฎีเสรีนิยม ทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคมและทฤษฎีโซเวียตคอมมิวนิสต์ โดยมีสมมติฐานว่าเสรีภาพของสื่อมวลชนสามารถสะท้อนได้จากความแตกต่างในสภาพแวดล้อมของสื่อและคำว่า *เพรส* (PRESS) นั้นสามารถใช้เรียกแทนสื่อมวลชนได้ทุกประเภท

หนังสือพิมพ์ ฉบับแรกได้ปรากฏขึ้นในศตวรรษที่ 17 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ความคิดอำนาจนิยมกำลังเฟื่องฟูจึงบังคับให้ สิ่งพิมพ์ ยุคนี้จำเป็นต้องทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสื่อสารเพื่อรับใช้รัฐบาลโดยปริยายอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ และในทางปฏิบัติเนื้อหาที่ตีพิมพ์จะต้องถูกตรวจสอบทั้งก่อนและหลังการผลิต เมื่อเข้าสู่ปลายศตวรรษกลุ่มผู้สื่อข่าวจึงเริ่มเรียกร้องแนวคิดเสรีนิยมทั้งการพูดและสื่อมวลชน เพราะตระหนักว่ามนุษย์สามารถใช้เหตุผลของตนและการสืบค้นความจริงก็คือสิทธิโดยธรรมชาติ หมายความว่า สื่อมวลชนไม่ได้มีหน้าที่เป็นกระบอกเสียงของรัฐดังที่ผ่านมา แต่ควรเป็นเครื่องมือที่ใช้เสนอหลักฐานให้ประชาชนสามารถตรวจสอบนโยบายของรัฐบาลได้ บนหลักการว่า “สื่อมวลชนที่ปราศจากการเซ็นเซอร์เท่านั้นจึงจะสามารถพูดความจริงได้” (Kovach & Rosenstiel, 2007, p. 30)

แนวคิดเสรีนิยมได้รับชัยชนะจากการต่อสู้ทางความคิดกระทั่งปลายศตวรรษที่ 18 จึงเข้าสู่ภาวะเบ่งบานดังที่หลักการได้ถูกระบุไว้ใน *บัญญัติว่าด้วยสิทธิพื้นฐานพลเมือง* (Bill of Rights) ของสหรัฐอเมริกาและกฎหมายพื้นฐานในหลายชาติตะวันตก เพราะเชื่อว่าเสรีภาพสื่อมวลชนในสังคมประชาธิปไตยมีความสำคัญต่อการค้นหาความจริงเพื่อประโยชน์สาธารณะ (Siebert et al., 1956)

ตลอดช่วงศตวรรษที่ 19 เสรีภาพสื่อมวลชนยังคงถูกเข้าใจว่าเป็นเรื่องอิสระจากรัฐบาลเท่านั้น กระทั่งแนวคิดได้ถูกตั้งคำถามเพราะสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนไปโดยเป็นผลมาจากการหลอมรวมกันของหลักการเรื่องทุนนิยมกับกระแสโลกาภิวัตน์ สถานการณ์เช่นนี้ทำให้การดำเนินธุรกิจสื่อจำเป็นต้องใช้เงินทุนจำนวนมากจึงเริ่มถูกผูกขาดจากเจ้าของสื่อน้อยราย และเปลี่ยนเป้าหมายเป็นทำกำไรมากกว่าการพัฒนาสิทธิเสรีภาพของพลเมือง จนกระทบต่อหลักการสร้างประชาธิปไตยที่ต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและรับประกันการเข้าถึงสื่ออย่างเท่าเทียมโดยไม่ถูกผูกขาดจากกลุ่มใด ด้วยเหตุนี้ ความหมายของเสรีภาพจึงเปลี่ยนไป จากที่เน้นเฉพาะการแทรกแซงของรัฐมาสู่ความเป็นอิสระจากการบังคับในกระบวนการทำงานสื่อทั้งหมด (Kovach & Rosenstiel, 2007)

คณะกรรมการฮัทชิน (The Hutchins Commission) จึงถูกก่อตั้งขึ้นในปี 1942 เพื่อศึกษาการทำงานของสื่อมวลชนตามความต้องการสังคมช่วงนั้นพบว่าในรายงานข่าวของสื่อมักให้ความสนใจต่อเนื้อหาเร้าอารมณ์มากกว่าพัฒนาปัญญาสาธารณะ แสดงว่าในการดำเนินงานน่าจะได้รับอิทธิพลบางอย่างจากเจ้าของสื่อในลักษณะผูกขาดเชิงนโยบาย ด้วยเหตุนี้ คณะกรรมการจึงมีมติเรียกร้องให้สื่อมวลชนควรใช้เสรีภาพที่ได้รับอย่างรับผิดชอบต่อสาธารณะมากกว่าคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตน (Commission on Freedom of the Press, 1947) ข้อเสนอนี้ได้นำมาสู่ความคิดที่จะสร้างมาตรฐานในการทำงานสื่อขึ้นใหม่ โดยให้เปลี่ยนแนวคิดจากเดิมที่เชื่อว่าหากสื่อมวลชนมีเสรีภาพจะสามารถเสนอความจริงได้มาสู่ความจำเป็นที่สื่อมวลชนควรต้องมีพันธะบางอย่างต่อสาธารณะ แนวคิดนี้ทำให้อุตสาหกรรมสื่อปัจจุบันต่างต้องปรับตัว โดยจำเป็นต้องทำหน้าที่เพื่อชุมชนและรับผิดชอบต่อสังคมเป็นสำคัญ

จากพัฒนาการจะเห็นว่าแนวคิดเสรีภาพสื่อมวลชนยังคงไม่หยุดนิ่งนับตั้งแต่มีหนังสือพิมพ์ฉบับแรก จากที่เชื่อว่าสื่อมวลชนมีสถานะเพียงเป็นเครื่องมือของรัฐเท่านั้นมาสู่การถูกปลดปล่อยพันธนาการ โดยอนุญาตให้มนุษย์สามารถใช้เหตุผลได้ด้วยตนเอง จนมาถึงแนวคิดที่ได้รับบ่มถึงความจำเป็นของการต้องมีเงื่อนไขหรือพันธะบางอย่างที่เข้ามาช่วยกำกับการทำงานของสื่อมวลชนให้แตกต่างออกไปเพื่อให้มีทั้งเสรีภาพและความรับผิดชอบ คุณูปการของแนวคิดนี้คือการให้กรอบในการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนไว้ และองค์กรสื่อนานาชาติได้นำมาใช้เป็นแนวทางการศึกษาในสองมิติ ได้แก่ การประเมินเสรีภาพโดยพิจารณาจากปัจจัยแทรกแซงสื่อมวลชนและการศึกษาความรับผิดชอบต่อสังคมจากการใช้เสรีภาพในการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนเพื่อประโยชน์มวลชน

2.2 องค์ประกอบเสรีภาพสื่อมวลชน

องค์ประกอบเสรีภาพสื่อมวลชน คือมิติในการทำงานส่วนย่อยที่จำเป็นของสื่อมวลชนซึ่งต้องอาศัยหลายด้านประกอบและสัมพันธ์กัน เพื่อให้การทำงานในส่วนรวมบรรลุสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ คือการนำเสนอข่าวสารผ่านสื่อสู่สาธารณะ หากการทำงานส่วนย่อยใดพบกับอุปสรรคหรือไม่ราบรื่นก็จะส่งผลให้การทำงานในส่วนรวมติดขัด และเป้าหมายที่กำหนดไว้ก็จะไม่ประสบความสำเร็จตามไปด้วย

ในวรรณกรรมด้านสื่อมวลชนปรากฏทัศนะที่กล่าวถึงเรื่องนี้จำนวนมาก โดยให้นิยามคำเรียกการทำงานในมิติส่วนย่อยไว้อย่างหลากหลายและแตกต่างกันแต่มีเจตนาสื่อความหมายเดียวกันก็ย่อมสร้างปัญหาจนเกิดความสับสนว่าแท้จริงแล้วการทำงานในภาพรวมจำเป็นต้องมีเสรีภาพส่วนย่อยในเรื่องใดบ้างจึงจะทำให้สื่อมวลชนสามารถทำหน้าที่ได้สมบูรณ์ ดังที่ปรากฏเป็นหลักฐานแรกในทวีปยุโรป ปฏิญญาสิทธิมนุษยชนและพลเมืองฝรั่งเศส (Declaration of the Rights of Man and of the Citizen of 1789 cited in French legal order, 2019) ได้กล่าวถึงแนวคิดนี้ในปี 1789 บนความตั้งใจที่จะสื่อว่าเสรีภาพสื่อมวลชนในด้านหนึ่งก็คือเสรีภาพในการแสดงออกของบุคคล ซึ่งต้องมีการรับประกันโดยกฎหมายและไม่ใช้สิ่งสมมุติโดยข้อความที่ระบุในมาตราที่ 11 มีใจความว่า “การติดต่อสื่อสารคือสิ่งมีค่า ฉะนั้นทุกคนจึงมีสิทธิพูด เขียนและพิมพ์ได้เสรีในขอบเขตกฎหมาย”

สำหรับสหรัฐอเมริกา ก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญบทแก้ไขครั้งที่ 1 (The First Amendment, 1791 cited in Bill of Rights Institute, 2019) พบว่ารัฐธรรมนูญฉบับปี 1787 มีบทบัญญัติที่รับรองสิทธิเสรีภาพประชาชนอยู่น้อยมาก เนื่องจากเวลานั้นผู้ร่างได้มุ่งเน้นวางโครงสร้างการปกครองเป็นสำคัญ ทำให้ต่อมาจึงมีการเรียกร้องให้แก้ไขบทบัญญัติที่เป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพประชาชนเพิ่มเติม โดยระบุข้อความที่เป็นพื้นฐานเกี่ยวกับการคุ้มครองเสรีภาพสื่อมวลชนไว้ว่าสภาองเกรสจะต้องไม่ตรากฎหมายใดที่เป็นการลิดรอนเสรีภาพประชาชนทั้งการพูดและสื่อมวลชน เพราะทั้งสองประการถือเป็นเรื่องเดียวกันคือเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น (freedom of expression)

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุด มนุษยชาติต่างตระหนักได้ถึงความสูญเสียและโหดร้ายที่มนุษย์ได้กระทำต่อกัน ส่วนหนึ่งมีสาเหตุจากการถูกปิดกั้นข่าวสารจนตกเป็นเหยื่อในข้อมูลที่นำเสนอโดยรัฐบาลฝ่ายเดียว จึงนำมาสู่แนวคิดที่จะวางรากฐานด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศไว้เพื่อป้องกันเหตุร้ายในลักษณะนี้อาจเกิดขึ้นอีกในอนาคต บทบัญญัติสิทธิขั้นพื้นฐานแห่งปฏิญญาสากลสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights, 1948 cited in United Nations, 2015) จึงถูกประกาศใช้ในวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 โดยมีข้อความที่ต้องการปกป้องเสรีภาพในการแสดงออกของบุคคล เพราะถือเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของสิทธิมนุษยชนเช่นเดียวกับสื่อมวลชน โดยระบุไว้ในมาตรา 19 ได้แก่ “ทุกคนมีเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็นรวมถึงการแสวงหา (seek) การรับ (receive) และการเผยแพร่ (impart) โดยไม่ถูกแทรกแซง”

จากความสะดวกคล่องกันของข้อความในปฏิญาสากลทั้งสามฉบับอาจสรุปความได้ว่ามีเจตนาชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการแสดงความคิดเห็นซึ่งควรเป็นไปอย่างอิสระ เพราะถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของทั้งปัจเจกและสื่อมวลชน

ในทัศนะนักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพสื่อมวลชนไว้มากมายแง่มุม โดยขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมช่วงนั้นซึ่งมักเกี่ยวข้องกับมิติทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้ เนื่องจากเห็นว่าการทำงานของสื่อมวลชนจะไม่อาจหลีกเลี่ยงจากปัจจัยเหล่านี้ได้ ดังนั้น มุมมองโดยทั่วไปจึงมักสะท้อนให้เห็นภาพของสถานการณ์ดังกล่าวร่วมด้วย ดังที่โลเวนสไตน์ (Lowenstein, 1967) ได้ระบุถึงการทำงานของสื่อมวลชนไว้ว่าในการดำเนินงานของสื่อมวลชนไม่ควรถูกผูกขาดความคิดจากเจ้าของสื่อหรือข้อบังคับอื่นใดภายในองค์กร เพื่อให้นักสื่อสารมวลชนสามารถที่จะวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นต่างๆ ได้อย่างอิสระ (critical ability) ขณะที่แซนด์แมน รูบิน และซูชแมน (Sandman, Rubin & Suchsman, 1976) มีทัศนะต้องการให้สื่อมวลชนมีเสรีภาพในการพิมพ์ (free to print) เพราะถือเป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้น รัฐบาลและเจ้าของสื่อจึงควรปล่อยให้สื่อมวลชนสามารถดำเนินการเรื่องนี้ได้ด้วยตนเองซึ่งตรงข้ามกับแนวคิดของวีเวอร์ (Weaver, 1977) ที่เห็นความสำคัญของการมีเสรีภาพในการเผยแพร่ข่าวสาร (freedom of dissemination) มากกว่าเพราะเชื่อว่าจะเป็นเงื่อนไขรับประกันความปลอดภัยในการแจ้งข้อมูลสู่สาธารณะได้ดีที่สุด อย่างไรก็ตาม นักวิชาการทั้งสองต่างยืนยันสอดคล้องกันว่าไม่ว่าจะเป็นเสรีภาพด้านใด ความรับผิดชอบอย่างเดียวของรัฐและเจ้าของสื่อก็คือต้องให้อิสระแก่สื่อมวลชนในทุกเรื่องอย่างไม่มีข้อจำกัด

สำหรับวิเวียน (Vivian, 1993) โควัชและโรเซนสตีล (Kovach & Rosenstiel, 2007) มีแนวคิดสอดคล้องกันคือต้องการเรียกร้องเสรีภาพในการรายงานข่าวสาร (freedom to report) เพื่อให้สื่อมวลชนสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจของผู้มีอำนาจได้ แต่บรูนิก (Breunig, 1994) ได้แย้งว่าแนวคิดนี้ยังคงไม่รอบด้านจึงเสนอเพิ่มเติมว่าสื่อมวลชนจำเป็นต้องมีเสรีภาพสามด้านร่วมกัน ได้แก่ การพูด (freedom of speech) การแสดงความคิดเห็น (freedom of opinion) และการรับรู้ข่าวสาร (freedom of information) จึงจะสามารถสนองพันธกิจสังคมได้ครอบคลุม ขณะที่เอจี เอห์ และเอเมอร์ (Agee, Ault & Emery, 1994) มีอีกมุมมองหนึ่งคือเสรีภาพสื่อแท้จริงแล้วเป็นสิทธิที่ควรได้รับการรับรองโดยกฎหมาย เพื่อให้สื่อมวลชนสามารถกล่าวอ้างและดำเนินการได้อย่างเสรีทั้งการพิมพ์ (The right to print) การวิจารณ์ (The right to criticize) และการรายงาน (The right to report) ส่วนเคอร์แรน (Curran, 1996) มีทัศนะเชิงทฤษฎีเรื่องนี้สองประการ ได้แก่ แบบเสรีนิยมดั้งเดิมเชื่อว่าสื่อมวลชนจะต้องมีเสรีภาพในการพิมพ์และกระจายเสียง (freedom to publish or broadcast) และแบบประชาธิปไตยสุดขั้วที่สื่อมวลชนจะต้องเสนอข้อมูลอย่างยุติธรรม แต่ไม่ว่าอย่างไร แม็คควอล (McQuail, 2013) ยังคงมีเจตนารมณ์ที่เน้นย้ำถึงความสำคัญของการให้เสรีภาพแก่สื่อมวลชนเพื่อรับประกันสิทธิได้รับรู้ของประชาชนซึ่งถือเป็นเป้าหมายสูงสุด ดังนั้น สื่อมวลชนจะต้องสามารถแสดงออก

ได้อย่างเปิดเผย (open public expression) โดยไม่ถูกจำกัดการพิมพ์ (right to publication) การแสดงออก (freely expressed) และการเผยแพร่ข่าวสาร (free circulation) ไม่ว่าด้วยวิธีใด

จากแนวคิดข้างต้นจะเห็นได้ชัดเจนว่าแม้กลุ่มนักวิชาการจะมีทัศนะต่อเสรีภาพสื่อมวลชนหลายแง่มุม ทว่าในภาพรวมมีความสอดคล้องกันคือต่างมุ่งเน้นการให้อิสระในการสื่อสารแก่สื่อมวลชนเป็นหลัก มากกว่าที่จะกำหนดกรอบในการควบคุมโดยสามารถจัดกลุ่มแนวคิดตามใจความสำคัญได้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1

องค์ประกอบเสรีภาพสื่อมวลชน คำเรียกการทำงานส่วนย่อยและผู้นิยาม

องค์ประกอบ	คำเรียกการทำงานส่วนย่อย	ผู้นิยาม
1. เสรีภาพในการรับรู้ข่าวสาร (freedom of information)	เสรีภาพในการรับรู้ข่าวสาร (freedom of information)	Universal Declaration of Human Rights (1948) Breunig (1994)
	เสรีภาพในการแสวงหาและรับรู้ข่าวสาร (freedom to seek and receive)	Universal Declaration of Human Rights (1948)
2. เสรีภาพในการเขียนและพิมพ์ (freedom of printing)	เสรีภาพในการเขียนและการพิมพ์ (freedom to write and print)	Declaration of the Rights of Man (1789)
	เสรีภาพในการตีพิมพ์ (free to print)	Sandman et al.(1976)
	สิทธิในการพิมพ์ (The right to print)	Agee, Ault & Emery (1994)
	สิทธิในการตีพิมพ์ (right to publication)	McQuail (2013)
3. เสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์ (freedom of criticism)	เสรีภาพในการพูด (freedom to speak)	Declaration of the Rights of Man (1789)
	เสรีภาพในการพูดและแสดงความเห็น (freedom of speech and expression)	The First Amendment (1791) Universal Declaration of Human Rights (1948)
	ความสามารถที่จะวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างเสรี (critical ability)	Lowenstein (1967)

องค์ประกอบ	คำเรียกการทำงานส่วนย่อย	ผู้นิยาม
3. เสรีภาพในการ วิพากษ์วิจารณ์ (ต่อ)	เสรีภาพในการพูดและแสดงความคิดเห็น (freedom of speech and opinion)	Breunig (1994)
	สิทธิในการวิจารณ์ (The right to criticize)	Agee, Ault & Emery (1994)
	การแสดงออกอย่างเสรี (freely expressed)	McQuail (2013)
4. เสรีภาพในการ เผยแพร่ (freedom of dissemination)	เสรีภาพในการเผยแพร่ (freedom to impart และ freedom of dissemination)	Universal Declaration of Human Rights (1948) Weaver (1977)
	เสรีภาพในการรายงาน (freedom to report)	Vivian (1993) Kovach & Rosenstiel (2007)
	สิทธิในการรายงาน (The right to report)	Agee, Ault & Emery (1994)
	เสรีภาพตีพิมพ์และกระจายเสียง (freedom to publish or broadcast)	Curran (1996)
	การเผยแพร่อย่างเสรี (free circulation)	McQuail (2013)

จากตารางที่ 1 อาจสรุปการสังเคราะห์ได้ว่าเสรีภาพสื่อมวลชนมี 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. เสรีภาพในการรับรู้ข่าวสาร คือ สื่อมวลชนต้องมีสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเพื่อสนองต่อสิทธิได้รู้ของประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีข้อมูลที่ใช้ตัดสินใจในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สาธารณะ
2. เสรีภาพในการเขียนและพิมพ์ คือ สื่อมวลชนต้องมีสิทธิที่จะเขียนหรือตีพิมพ์ข้อมูลข่าวสารใดก็ได้โดยไม่ต้องผ่านการตรวจตราเนื้อหา ก่อนการพิมพ์ ตราบเท่าที่ข้อมูลข่าวสารนั้นไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น
3. เสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์ คือ สื่อมวลชนต้องมีสิทธิที่จะแสดงออกซึ่งความคิดเห็นในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สาธารณะตามมุมมองของตนได้ ไม่ว่าเหตุการณ์นั้นจะเป็นเรื่องใด เพื่อให้ประชาชนมีข้อมูลสำหรับตัดสินใจในกิจกรรมสาธารณะจากทัศนะอันหลากหลาย
4. เสรีภาพในการเผยแพร่ คือ สื่อมวลชนต้องมีสิทธิที่จะนำเสนอหรือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่สามารถเข้าถึงได้สู่ประชาชน ไม่ว่าด้วยวิธีการใดโดยไม่ถูกจำกัดช่องทางการสื่อสาร

องค์ประกอบเสรีภาพสื่อมวลชนถือเป็นแนวคิดที่นักวิชาการใช้เป็นแนวทางศึกษาถึงการมีเสรีภาพสื่อ และต่อมามองการณ์รื้อรื้อนาชาติได้เข้ามาต่อยอดโดยอาศัยแนวคิดนี้เป็นแนวทางเช่นกัน ซึ่งรายละเอียดการพัฒนาวิธีการศึกษาส่วนนี้จะแสดงในพัฒนาการของการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชน

3. พัฒนาการในการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชน

การศึกษาสื่อมวลชนถือเป็นประเด็นหนึ่งที่ถูกให้ความสำคัญจากวงวิชาการ เพราะเชื่อว่าสื่อมวลชนมีผลต่อความเชื่อ ความรู้และพฤติกรรมสาธารณะ ทำให้ในช่วงแรกของการศึกษาจึงนิยมมุ่งตรวจพิสูจน์ความสัมพันธ์ของสื่อกับการเมือง ขณะที่ประเด็นอื่นมักเป็นเรื่องการศึกษาโครงสร้างอุตสาหกรรมสื่อ แนวทางการเผยแพร่เนื้อหาและคุณลักษณะของสื่อมืออาชีพ ฯลฯ (Giannone & De Frutos, 2016)

ปัญหาที่พบในการศึกษาช่วงต้นนี้คือนักวิชาการยังมีข้อจำกัดด้านประเด็นที่ยังวนเวียนและเน้นใช้เครื่องมือวิจัยที่มีอยู่จนขาดการศึกษาด้วยวิธีการใหม่ที่ต่างออกไป โดยเฉพาะยังขาดการทำ ความเข้าใจสื่อในเชิงลึกหรือการพัฒนาตัวชี้วัดที่สะท้อนภาพการทำงานของสื่อ ซึ่งอาจเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาว่าสื่อมวลชนมีอิสระจากปัจจัยแวดล้อมจริงหรือไม่ การทราบข้อเท็จจริงนี้จะช่วยยกระดับปรัชญาพื้นฐานเรื่องมาตรฐานการทำงานเพื่อให้ประชาชนได้ประโยชน์สูงสุด (Davis, Kingsbury & Merry, 2012) ส่วนทางกับสถานการณ์โลกเวลานั้นที่ร่วมกันเรียกร้องการบริหารงานอย่างโปร่งใสจากรัฐบาล กระทั่งทศวรรษที่ 1960-1970 นักวิชาการจึงตระหนักและเริ่มต้นศึกษาตัวชี้วัดเสรีภาพสื่อมวลชน

การศึกษาแรกโดยนิกสัน (Nixon, 1960) ได้ศึกษาโดยทดลองใช้ตัวแปรรายได้ต่อหัวประชากร อัตราการรู้หนังสือและยอดขายสิ่งพิมพ์มาจำแนกความต่างระบบสื่อมวลชนโลก พบว่าทั้งสามตัวแปรมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อเสรีภาพสื่อมวลชน จากนั้นกิลมอร์ (Gilmor, 1962) ทำการต่อยอดโดยนำผลการศึกษานี้มาวิเคราะห์กับตัวแปรศาสนา พบว่าการนับถือศาสนาประจำชาติมีความสัมพันธ์กับเสรีภาพสื่อ ต่อมานิกสัน (Nixon, 1965) ได้ศึกษาซ้ำเรื่องเดิมพบความสัมพันธ์ของเสรีภาพสื่อเพิ่มเติมกับตัวแปรการพัฒนาเศรษฐกิจและการขยายตัวของสื่อ ขณะที่ฟาเรซและโดโนฮิว (Farace & Donohew, 1965) พบว่าความคาดหวังในชีวิตกับการศึกษามีความสัมพันธ์กับเสรีภาพสื่อมวลชน สำหรับโลเวนสไตน์ (Lowenstein, 1967) ได้พัฒนาดัชนีความสามารถในการวิจารณ์ (PICA) ที่ประกอบด้วย 23 ตัวชี้วัด แต่เคนท์ (Kent, 1972) วิจารณ์ว่ามาตรวัดนี้สามารถใช้ประเมินสื่อได้เพียงมิติเดียวเท่านั้น ถึงกระนั้นก็ตามคุณภาพของการศึกษาช่วงนี้คือทำให้ทราบถึงตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพสื่อในเบื้องต้นและเป็นจุดอ้างอิงในผลงานอื่นตามมา

ทศวรรษที่ 1970 ถือเป็นช่วงเวลาที่ใช้ตรวจสอบผลงานก่อนหน้า เช่น นัมและโอ (Nam & Oh, 1973) ใช้งานของนิกสัน (Nixon, 1965) อธิบายว่าเสรีภาพสื่อมวลชนคือส่วนหนึ่งของการเมืองอย่าง ไม่อาจเลี่ยงได้ เพราะการทำหน้าที่สื่อต้องเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้เสียจำนวนมาก วีเวอร์ (Weaver, 1977) ต่อยอดผลงานของโลเวนสไตน์ (Lowenstein, 1967) และเคนท์ (Kent, 1972) พบความสัมพันธ์ของเศรษฐกิจ การเมืองและเสรีภาพสื่อโดยอธิบายว่าเศรษฐกิจที่เติบโตจะช่วยลดแรงกดดันทางการเมือง และความเครียดที่ลดลงนี้จะช่วยให้สื่อมีเสรีภาพมากขึ้น จากนั้นศึกษาซ้ำอีกครั้ง พบคำตอบคือการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนามีผลเชิงลบต่อเสรีภาพสื่อมากกว่าเชิงบวก นอกจากนี้ วีเวอร์ บัดเดนบอม และแฟร์ (Weaver, Buddenbaum & Fair, 1985) พบว่าเสรีภาพสื่อมวลชนยังมีความหลากหลายโดยขึ้นกับลักษณะเฉพาะในแต่ละประเทศอีกด้วย

องค์กรสื่อนานาชาติเริ่มมีบทบาทในปี 1978 ด้วยความกังวลว่าเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารของสื่ออาจถูกแทรกแซงได้ซึ่งถือเป็นอันตรายยิ่งต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย ฉะนั้นการพัฒนาตัวชี้วัดที่สามารถบ่งชี้สภาพการณ์ดังกล่าวจึงสำคัญกระทั่งปัจจุบัน ปัญหานี้ได้อยู่ในความสนใจขององค์กรสื่อเอกชนที่ไม่แสวงหากำไรกว่า 100 แห่ง (Becker, Vlad & Nusser, 2007)

ฟรีดอมเฮาส์ คือองค์กรสื่อนานาชาติแห่งแรกที่จัดกิจกรรมส่งเสริมสิทธิเสรีภาพมนุษยในหลายมิติและต่อต้านการคุกคามทุกรูปแบบซึ่งรวมถึงเสรีภาพสื่อมวลชนทั่วโลก โดยงบประมาณส่วนหนึ่งรับการอุดหนุนจากรัฐบาลอเมริกัน เพราะกลุ่มผู้ก่อตั้งเชื่อว่าการใช้สื่อมวลชนช่วยเผยแพร่ประชาธิปไตยจะเป็นอาวุธสำคัญที่ช่วยป้องกันอุดมการณ์กลุ่มเผด็จการได้ดีที่สุด (Freedom House, 2014) ด้วยเหตุนี้ โครงการวิจัยที่ถูกใช้เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงเริ่มขึ้นจากการสำรวจสิทธิทางการเมืองของพลเมืองด้วยชุดตัวชี้วัดเสรีภาพขั้นพื้นฐานในปี 1973 จากนั้นจึงขยายการศึกษาสู่มุมมองอื่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ รายงานเสรีภาพสื่อมวลชนประจำปีจัดทำครั้งแรกในปี 1979 โดยสำรวจเสรีภาพสื่อมวลชนทั่วโลกจำนวน 196 ประเทศและตีพิมพ์ผลสำรวจในปี 1980 ภายใต้ชื่อว่าดัชนีเสรีภาพสื่อมวลชน (Freedom of the press index) (Freedom House, 2011)

จากจุดเริ่มต้นนี้อาจกล่าวได้ว่าฟรีดอมเฮาส์ถือเป็นองค์กรสื่อที่มีบทบาทสำคัญต่อการออกแบบเครื่องมือใหม่ที่ใช้ประเมินเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารและทำการปรับปรุงเรื่อยมากระทั่งเป็นรูปแบบปัจจุบันซึ่งผลการศึกษามักถูกใช้เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพสื่อมวลชนกับปรากฏการณ์อื่น เช่น การคอร์รัปชัน การผูกขาดในธุรกิจสื่อและการพัฒนาชาติ ฯลฯ เป็นต้น

ผู้สื่อข่าวไร้พรมแดน คือองค์กรถัดมาที่สนใจด้านเสรีภาพสื่อ โดยเริ่มต้นในปี 2002 จากทุนสนับสนุนของสำนักนายกรัฐมนตรีฝรั่งเศส เพื่อให้สามารถทำการศึกษาได้ครอบคลุมกว่า 179 ประเทศทั่วโลก และนำเสนอรายงานในนามดัชนีเสรีภาพสื่อ (Press Freedom Index) ทั้งนี้วัตถุประสงค์ขององค์กรคือต้องการตรวจสอบการคุกคามเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารของสื่อมวลชนและกระตุ้นให้ผู้มีอำนาจรัฐตระหนักถึงความสำคัญเรื่องนี้ (Reporters Without Borders, 2014) ดังนั้น

เอกลักษณ์ของแบบประเมินจึงสนใจเฉพาะการละเมิดสิทธิเสรีภาพสื่อมวลชน รวบรวมข้อมูลจากสื่อมวลชนและจัดอันดับเพื่อสะท้อนเสรีภาพสื่อมวลชนเท่านั้น ไม่รวมถึงสิทธิมนุษยชนโดยทั่วไปซึ่งถือเป็นประเด็นที่ต่างจากการศึกษาขององค์กรอื่น (Reporters Without Borders, 2013)

ดัชนีเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารลำดับสามพัฒนาโดย คณะกรรมการเพื่อการแลกเปลี่ยนงานวิจัยนานาชาติ ซึ่งสนใจในโครงการด้านประชาธิปไตยและได้รับงบประมาณส่วนหนึ่งจากรัฐบาลอเมริกัน การดำเนินงานระยะแรกจะมุ่งเน้นแลกเปลี่ยนความรู้เชิงวิชาการกับกลุ่มสหภาพโซเวียตและยุโรปตะวันออก กระทั่งปี 2001 จึงหันเหสู่การศึกษาสื่อมวลชนโดยร่วมมือกับหน่วยงานเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศสหรัฐ (USAID) สร้างตัวชี้วัดเสรีภาพสื่อและตีพิมพ์ผลประเมินครั้งแรกในชื่อ ว่า ดัชนีความยั่งยืนของสื่อมวลชน (Media Sustainability Index) ปัจจุบันทำการศึกษากว่า 80 ประเทศทั่วโลก (International Research and Exchanges Board, 2014b) ทั้งนี้ เครื่องมือในการศึกษาจะอยู่ภายใต้นิยามแนวคิดเรื่องความยั่งยืนว่าเป็นความสามารถของสื่อมวลชนที่จะปฏิบัติพันธกิจเพื่อสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ทุนเวลา เป็นกลางและเอื้อต่อการอภิปรายสาธารณะ ซึ่งทั้งหมดถือเป็นคุณลักษณะของสื่อมวลชนที่ดีที่รับผิดชอบและช่วยพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน (International Research and Exchanges Board, 2014a)

จากพัฒนาการจะเห็นว่าความสนใจในเสรีภาพสื่อมวลชนเริ่มแรกเกิดจากความสงสัยของนักวิชาการที่ต้องการศึกษาสื่อมวลชนประเด็นใหม่ที่ต่างออกไปและสอดคล้องกับความต้องการสังคมช่วงนั้นที่เรียกร้องให้รัฐบาลบริหารประเทศอย่างโปร่งใส การสร้างความเข้าใจเรื่องนี้จึงเสมือนกับการตรวจสอบตั้งแต่ต้นทางว่าการทำงานของสื่อมวลชนเป็นอิสระหรือไม่เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์สูงสุด ทำให้ในช่วงแรกจึงเป็นความพยายามที่จะค้นหาตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพสื่อมวลชน

ต่อมาปัญหาได้อยู่ในความสนใจขององค์กรสื่อนานาชาติที่พิจารณาว่าเสรีภาพสื่อมวลชนคือส่วนประกอบหนึ่งของประชาธิปไตย เช่นเดียวกับการเผยแพร่แนวคิดต้องใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือทำให้การศึกษาขยายออกไปโดยองค์กรที่มีบทบาทสำคัญ ได้แก่ ฟรีดอมเฮาส์ ผู้สื่อข่าวไร้พรมแดน และคณะกรรมการเพื่อการแลกเปลี่ยนงานวิจัยนานาชาติ ทั้งหมดได้ทำการศึกษาพัฒนาแบบประเมินเรื่อยมาและผลการศึกษาถูกนำไปอ้างอิงบ่อยครั้งจนเป็นที่ยอมรับระดับสากลในฐานะ ผู้เชี่ยวชาญเรื่องการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชน (Expert survey) (Giannone & De Frutos, 2016) ดังนั้น องค์กรสื่อทั้งสามจึงเหมาะสมต่อการเป็นตัวแทนในการศึกษาถึงรูปแบบวิธีการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญของการวิเคราะห์ถึงข้อจำกัดในผลการศึกษาขององค์กรสื่อนานาชาติต่อไป

4. วิธีการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนขององค์กรสื่อนานาชาติ

แม้เสรีภาพสื่อมวลชนจะเป็นเงื่อนไขหนึ่งของความเป็นประชาธิปไตย แต่เนื่องด้วยความไม่ลงรอยกันของแนวคิดทำให้เครื่องมือที่ใช้ศึกษาจึงมีการพัฒนาขึ้นในสองรูปแบบ โดยฟรีดอมเฮาส์และผู้สื่อข่าวไร้พรมแดนใช้แนวทางประเมินการมีเสรีภาพโดยพิจารณาจากปัจจัยแทรกแซงสื่อมวลชน ขณะที่คณะกรรมการเพื่อการแลกเปลี่ยนฯ ศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนในขอบเขตของการใช้เพื่อทำหน้าที่สื่ออย่างรับผิดชอบ ดังที่เบ็คเกอร์และวลาด (Becker & Vlad, 2015) ได้จัดทำสรุปวิธีการศึกษาขององค์กรสื่อชั้นนำทั้งสามไว้ ดังนี้

1. ฟรีดอมเฮาส์ องค์กรสื่ออเมริกันที่อุทิศตนให้การปกป้องประชาธิปไตยทั่วโลกก่อตั้งขึ้นวันที่ 10 พฤศจิกายน 1941 โดยกลุ่มชนชั้นนำ ปัจจุบันมีสำนักงานใหญ่ ณ กรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา (Freedom House, 2014) การจัดทำดัชนีเสรีภาพสื่อมวลชนจะเน้นที่เหตุผลและสมดุลในข้อมูลโดยทีมผู้ประเมิน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการระดับภูมิภาคและนานาชาติ รวมถึงองค์กรเครือข่ายที่ร่วมกันวิเคราะห์ โดยใช้ 23 ข้อคำถาม รวม 100 คะแนน ใน 3 หมวด (Freedom House, 2011) ดังนี้

1. สภาพแวดล้อมทางกฎหมาย มี 8 ข้อ รวม 30 คะแนน โดยถามถึงความโปร่งใสและเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมในข้อกฎหมายที่ใช้ปกป้องและลงโทษสื่อมวลชน
2. สภาพแวดล้อมทางการเมือง มี 7 ข้อ รวม 40 คะแนน โดยถามถึงโอกาสที่สื่อมวลชนจะถูกแทรกแซงเสรีภาพในการรับรู้และเผยแพร่ข่าวสารจากรัฐบาลหรือผู้มีอิทธิพลทางการเมือง
3. สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ มี 8 ข้อ รวม 30 คะแนน โดยถามถึงโอกาสที่สื่อมวลชนจะถูกแทรกแซงจากปัจจัยเศรษฐกิจ เช่น รายได้ ผลกำไรและผลประโยชน์เพื่อความอยู่รอด

จากนั้นรวมคะแนนและแปลผลตามเกณฑ์ ได้แก่ 0-30 คะแนน คือ สื่อมวลชนมีเสรีภาพ 31-60 คะแนน คือ สื่อมวลชนมีเสรีภาพบางส่วน และ 61-100 คะแนน คือ สื่อมวลชนไม่มีเสรีภาพ

2. ผู้สื่อข่าวไร้พรมแดน คือองค์กรสื่อหนึ่งเดียวที่ไม่ใช่อเมริกันก่อตั้งขึ้นในเมืองมงต์เปอลิเยร์ (Montpellier) ประเทศฝรั่งเศส ปี 1985 จากเจตจำนงของนักสื่อสารมวลชน 4 คน ได้แก่ โรเบิร์ต เมนาร์ด (Robert Menard) เรมี ลูว์รี (Remy Loury) แจ็ก โมเลนา (Jacques Molenat) และเอมิลเลียน จูบีนโน (Emilien Jubineau) ที่ต้องการสนับสนุนสื่อทางเลือกและเปลี่ยนเป้าหมายสู่การปกป้องเสรีภาพสื่อมวลชนในฐานะสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่จะได้รับและแจ้งข่าวสารแก่ผู้อื่น (Reporters Without Borders, 2014) ดังนั้น การศึกษาจึงให้ความสำคัญกับการตรวจตราเฉพาะเสรีภาพของผู้สื่อข่าวและองค์กรสื่อเท่านั้นซึ่งไม่รวมถึงเสรีภาพมนุษย์ในเรื่องอื่น โดยพยายามสะท้อนให้เห็นถึงเหตุการณ์ที่สื่อได้ถูกละเมิดเป็นรายปี ขณะเดียวกันย้ำว่าผลประโยชน์ดังกล่าวไม่ได้เกี่ยวข้องกับการบ่งชี้ถึงคุณภาพในการทำงานของสื่อมวลชนแต่อย่างใด

การจัดทำดัชนีเสรีภาพสื่อจะใช้ข้อคำถามแบบตรวจสอบรายการและปลายเปิดรวม 75 ข้อ ใน 6 ประเด็น โดยให้ 0 ถึง 100 คะแนน เพื่อวัดความเป็นพหุนิยม ความเป็นอิสระและระดับการเซ็นเซอร์ตัวเองของสื่อมวลชน (Reporters Without Borders, 2013) ดังนี้

1. การละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อสื่อมวลชนใช้การระบุจำนวนตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ได้แก่ การฆาตกรรม การโจมตี การลักพาตัว การจำคุก การข่มขู่และการสั่งปิดองค์กรสื่อมวลชน
2. สถานะทางกฎหมายขององค์กรสื่อ มี 10 ข้อ ได้แก่ การมีกฎหมายหรือบทบัญญัติอื่นใดที่ช่วยปกป้องการทำงาน การบริหารกิจการและจริยธรรมขององค์กรสื่อมวลชน
3. สถานะในการทำงานของผู้สื่อข่าว มี 14 ข้อ ได้แก่ การให้อิสระในการทำงานอย่าง ไม่เลือกปฏิบัติและการปกป้องการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนโดยสมาคมวิชาชีพ
4. ความเป็นอิสระของกองบรรณาธิการ มี 18 ข้อ ได้แก่ ความมีอิสระของกองบรรณาธิการจากอิทธิพลทางการเมือง เศรษฐกิจ กฎหมาย สังคมและอำนาจนอกกฎหมาย
5. สถานะทางกฎหมายของผู้สื่อข่าว มี 21 ข้อ ได้แก่ การมีบทบัญญัติของกฎหมายที่ปกป้องเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารและการแสดงออกของผู้สื่อข่าวโดยสามารถบังคับใช้ได้จริง
6. โครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการทำหน้าที่สื่อ มี 11 ข้อ ได้แก่ การมีเสรีภาพในการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือและสิ่งอำนวยความสะดวกในการทำงานของสื่ออย่างเหมาะสมเพียงพอ

จากนั้นรวมคะแนนโดยถ่วงน้ำหนักและแปลความหมายสถานะสื่อมวลชน (Reporters Without Borders, 2019) ได้แก่ 0-15 คะแนน คือ มีสถานะที่ต่ำ 15.01-25 คือ มีสถานะน่าพอใจ 25.01-35 คือ สถานะมีปัญหา 35.01-55 คือ มีสถานะยากลำบาก และ 55.01-100 คือ มีสถานะดีเยี่ยม

3. คณะกรรมการเพื่อการแลกเปลี่ยนงานวิจัยนานาชาติ คือองค์กรสื่ออเมริกันที่เชี่ยวชาญด้านพัฒนาการศึกษาและสังคม ก่อตั้งขึ้นในปี 1968 จากความร่วมมือของสมาคมการเรียนรู้สังคมอเมริกัน มูลนิธิฟอร์ดและสมาคมวิจัยสังคมศาสตร์ด้วยเจตนารมณ์ต้องการสร้างสังคมให้เข้มแข็งผ่านการให้ข้อมูลที่มีคุณภาพซึ่งเป็นวิสัยทัศน์ที่ให้ความสำคัญกับสื่อนอกจากเรื่องเสรีภาพสื่อมวลชน แต่ยังรวมถึงการให้สื่อได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาสังคมให้ยั่งยืนและดำรงสถานะอยู่ได้ด้วยตนเอง

ดัชนีความยั่งยืนของสื่อมวลชนจึงมุ่งสะท้อนความสามารถของสื่อที่จะปฏิบัติพันธกิจเพื่อสังคมและอยู่รอดได้ด้วยตนเองแม้บริบททางสังคมจะเปลี่ยนไป (International Research and Exchanges Board, 2014b) โดยตรวจสอบคุณสมบัติสื่อ 5 ด้าน ได้แก่ การมีเสรีภาพในการพูด ความเป็นสื่อมืออาชีพ การมีแหล่งข่าวหลากหลาย การจัดการทางธุรกิจที่ดีและการมีสถาบันสนับสนุนด้วย 7-9 ข้อคำถามและให้คะแนน 0-4 คือ มีอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมมากระทบต่อการทำงานสื่อและไม่มียุทธศาสตร์จากปัจจัยดังกล่าว (International Research and Exchanges Board, 2014a) ดังนี้

1. การมีเสรีภาพในการพูด มี 9 ข้อ โดยถามถึงการมีกฎหมายหรือบรรทัดฐานทางสังคมที่ใช้ปกป้องเสรีภาพในการพูดและการเข้าถึงข้อมูลสาธารณะของสื่อมวลชน
2. ความเป็นมืออาชีพ มี 8 ข้อ โดยถามถึงการมีมาตรฐานในการทำงาน เช่น มีความยุติธรรม ความเป็นกลาง มีการใช้แหล่งข่าวที่ดี นำเสนอเนื้อหาที่มีประโยชน์และมีมาตรฐานทางจริยธรรม
3. แหล่งข่าวมีความหลากหลาย มี 8 ข้อ โดยถามถึงการใช้แหล่งข่าวหลายแหล่ง มีความน่าเชื่อถือและเป็นกลาง โดยเฉพาะในรายงานข่าวเกี่ยวกับการเมืองและผลประโยชน์สาธารณะ
4. การจัดการทางธุรกิจที่ดี มี 7 ข้อ โดยถามถึงความสามารถในการบริหารจัดการทางธุรกิจและความสามารถในการดำเนินการขององค์กรสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน
5. การมีสถาบันสนับสนุนสื่อมวลชน มี 8 ข้อ โดยถามว่าสื่อมวลชนมีสถาบันช่วยสนับสนุนการทำหน้าที่สื่อเพียงใด เช่น การมีสมาคมการค้าเป็นตัวแทนดูแลผลประโยชน์ การมีสมาคมวิชาชีพปกป้องผู้สื่อข่าวและการมีองค์กรเอกชนที่สนับสนุนเสรีภาพในการพูดและเสรีภาพสื่อมวลชน

ข้อมูลที่เกิดขึ้นจะถูกนำมาคำนวณค่าเฉลี่ยและแปลความหมาย (International Research and Exchanges Board, 2016) ได้แก่ 0-1 คะแนน คือ สื่อไม่มีความยั่งยืน 1.01-2 คะแนน คือ สื่อเป็นระบบผสมที่ไม่ยั่งยืน 2.01-3 คะแนน คือ สื่อเข้าใกล้ความยั่งยืนและ 3.01-4 คะแนน คือ สื่อมวลชนมีความยั่งยืน

จากการวิเคราะห์เอกสารอาจสรุปได้ว่าโดยทั่วไปภาพรวมขององค์กรสื่อนานาชาติมีแนวคิดหลักใกล้เคียงกันคือเชื่อว่าเสรีภาพสื่อมวลชนเป็นหนึ่งในสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาสังคมและประชาธิปไตยโดยสามารถทำการศึกษาร่วมกันเปรียบเทียบกันได้ เมื่อพิจารณาในรายละเอียดและจัดหมวดหมู่ข้อมูลกลับปรากฏสาระสำคัญหลายส่วนแตกต่างกันซึ่งอาจส่งผลต่อความถูกต้องในผลการศึกษาศึกษาโดยสามารถสรุปเปรียบเทียบได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2

การเปรียบเทียบวิธีการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนขององค์กรสื่อนานาชาติ

วิธีศึกษา	ฟร็ดอมแฮส (FH)	ผู้สื่อข่าวไร้พรมแดน (RWB)	คณะกรรมการเพื่อการแลกเปลี่ยน (IREX)
เครื่องมือ	• ดัชนีเสรีภาพสื่อมวลชน (freedom of the press index)	• ดัชนีเสรีภาพสื่อ (press freedom index)	• ดัชนีความยั่งยืนของสื่อมวลชน (media sustainability index)

วิธีศึกษา	ฟรีดอมเฮาส์ (FH)	ผู้สื่อข่าวไร้พรมแดน (RWB)	คณะกรรมการเพื่อการแลกเปลี่ยนฯ (IREX)
แนวคิด	• เผยแพร่ข้อมูลการฉ้อโกง	• ปกป้องเสรีภาพของสื่อมวลชน	• สร้างสังคมให้เข้มแข็งโดยให้ความรู้ผ่านสื่อมวลชน
กรอบการประเมิน	• ปัจจัยทางกฎหมาย • ปัจจัยทางการเมือง • ปัจจัยทางเศรษฐกิจ	• การละเมิดสื่อมวลชน • สถานะองค์กรสื่อ • การทำงานของผู้สื่อข่าว • ความอิสระของกอง บก. • สถานะของผู้สื่อข่าว • โครงสร้างพื้นฐาน	• เสรีภาพในการพูด • ความเป็นมืออาชีพ • คุณภาพแหล่งข่าว • การจัดการทางธุรกิจ • สถาบันที่สนับสนุน
วิธีประเมิน	• ข้อคำถาม 23 ข้อ รวม 100 คะแนน	• ข้อคำถาม 75 ข้อ รวม 100 คะแนน	• ข้อคำถาม 40 ข้อ รวมค่าเฉลี่ย 0-4 คะแนน
ผู้ประเมิน	• ผู้เชี่ยวชาญ • นักวิชาการท้องถิ่นและนานาชาติ • องค์กรเครือข่ายนานาชาติ	• สื่อมวลชนท้องถิ่น • นักกฎหมายท้องถิ่น • นักสังคมท้องถิ่น • เครือข่ายนักวิจัยนานาชาติ	• ทีมงาน IREX • หน่วยงาน USAID • ผู้เชี่ยวชาญการใช้สื่อเพื่อพัฒนา
วิธีแปลผล	• เกณฑ์ 3 ระดับ ได้แก่ 0-30 คะแนน คือ มีเสรีภาพ 31-60 คะแนน คือ มีเสรีภาพบางส่วน และ 61-100 คะแนน คือ ไม่มีเสรีภาพ	• เกณฑ์ 5 ระดับ ได้แก่ 0-15 คะแนน คือ มีสถานะที่ดี 15.01-25 คือ มีสถานะน่าพอใจ 25.01-35 คือ สถานะมีปัญหา 35.01-55 คือ มีสถานะยากลำบาก และ 55.01-100 คือ มีสถานะตึงเครียด	• เกณฑ์ 4 ระดับ ได้แก่ 0-1 คะแนน คือ ไม่มีความยั่งยืน 1.01-2 คะแนน คือ สื่อเป็นระบบผสมไม่ยั่งยืน 2.01-3 คะแนน คือ เข้าใกล้ความยั่งยืนและ 3.01-4 คะแนน คือ มีความยั่งยืน

จากตารางที่ 2 พบว่าการศึกษาขององค์กรสื่อนานาชาติมีความแตกต่างกันตั้งแต่แนวคิดเบื้องต้นจึงส่งผลให้วิธีการศึกษามีความต่างกันตามไปด้วย ดังเช่นที่ ฟรีดอมเฮาส์ เชื่อว่าสื่อมวลชนคือเครื่องมือในการเผยแพร่ประชาธิปไตยจึงพัฒนาดัชนีที่มุ่งตรวจสอบสภาพแวดล้อมประชาธิปไตยของสื่อ ผู้สื่อข่าวไร้พรมแดน ต้องการปกป้องผู้สื่อข่าวในฐานะสิทธิขั้นพื้นฐานจึงมุ่งตรวจสอบว่าสิทธิดังกล่าวในแต่ละปีถูกละเมิดเพียงใด ขณะที่คณะกรรมการเพื่อการแลกเปลี่ยนงานวิจัยนานาชาติ

ต้องการสร้างสังคมให้เข้มแข็ง ดังนั้น ดัชนีจึงมุ่งประเมินความเป็นมืออาชีพเพราะเชื่อว่าสื่อมวลชนมืออาชีพจะช่วยให้สังคมเข้มแข็งและยั่งยืนเช่นกัน

ปัญหาความไม่ลงรอยกันทางความคิดในวิธีการศึกษาข้างต้นนี้ เบ็คเกอร์ วลาด และนุสเซอร์ (Becker, Vlad & Nusser, 2007) อธิบายว่ามีสาเหตุจากความไม่เป็นระบบตั้งแต่ในขั้นตอนการพัฒนาแบบประเมินขององค์กรสื่อที่เริ่มจากความไม่ชัดเจนในกรอบแนวคิด ทฤษฎีและสมมติฐานเบื้องหลังจึงส่งผลให้วิธีการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนมีความแตกต่างกันจนกระทบต่อความน่าเชื่อถือและความสอดคล้องกันของผลการศึกษาลำดับ ซึ่งความต่างกันนี้ในรายละเอียดเหล่านี้หากสื่อมวลชนไทยขาดความรู้และไม่ตระหนักก็อาจส่งผลกระทบต่อความถูกต้องในการนำเสนอผลการศึกษได้ ดังนั้น การทราบข้อควรพิจารณาหรือข้อจำกัดของการศึกษาจึงเสมือนกับการทำความเข้าใจในข้อตกลงเบื้องต้นเพื่อให้การรายงานผลการศึกษามีความถูกต้องและสอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นกับเสรีภาพสื่อมวลชนไทย

5. ข้อควรพิจารณาก่อนการรายงานผลการศึกษาศรีภาพสื่อมวลชน

นักวิชาการหลายคนตั้งข้อสงสัยและตรวจสอบความถูกต้องในผลการศึกษานี้ขององค์กรสื่อพบข้อจำกัดเรื่องความเที่ยงตรงโดยสังเคราะห์และประมวลสาเหตุได้ 5 ประเด็น (Becker, Vlad & Nusser, 2007; Behmer, 2009; Schneider, 2014; Becker & Vlad, 2015; Giannone & De Frutos, 2016) ได้แก่

1. **อคติด้านอุดมการณ์** เครื่องมือการศึกษาทั้งสามองค์กรพัฒนาขึ้นบนความเชื่อมั่นที่มีต่ออุดมการณ์ประชาธิปไตยสูงส่งผลให้ในการประเมินจึงค่อนข้างไม่ยอมรับการปกครองรูปแบบอื่น ทั้งที่โดยธรรมชาติลักษณะการเมืองแต่ละแบบต่างมีข้อดีแตกต่างกัน โดยอคตินี้ได้ปรากฏชัดเจนในข้อคำถามที่มุ่งตรวจสอบการแทรกแซงจากรัฐบาลเป็นหลัก หากสื่อมวลชนใดมีรัฐเป็นเจ้าของจะถือว่าเสรีภาพต่ำทันที ทั้งนี้ เพราะแนวคิดแบบอเมริกันเชื่อว่าตลาดเสรีคือปัจจัยที่สื่อจะมีเสรีภาพสูงสุด นอกจากนี้ ผู้ประเมินส่วนใหญ่ยังมีภูมิหลังจากชาติตะวันตกซึ่งอาจมีผลต่อความเป็นกลางเพราะอคติทางเชื้อชาติสามารถเข้ามาสอดแทรกจนทำให้ผลประเมินไม่เที่ยงตรงและผลการศึกษากลายเป็นโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองได้

2. **ความไม่ชัดเจนในกรอบทฤษฎี** การศึกษาของทั้งสามองค์กรใช้แนวทางปรัชญาปฏิฐานนิยมที่เชื่อว่าความจริงมีเพียงหนึ่งเดียว เป็นวัตถุวิสัยและสามารถให้ข้อสรุปที่แจ่มชัดเป็นตัวเลขได้ แต่ปัญหาการให้นิยามเสรีภาพแตกต่างกันและการขาดคำอธิบายถึงกรอบทฤษฎีเบื้องหลังซึ่งขัดแย้งกันกับหลักปรัชญาปฏิฐานนิยมที่ใช้ได้ทำให้คำตอบจากการศึกษาเรื่องเดียวกันกลายเป็นคนละ

ปรากฏการณ์ เมื่อมีข้อจำกัดในเชิงทฤษฎีจึงยากที่จะวัดเสรีภาพสื่อได้ตรงซึ่งความไม่สอดคล้องกันในแนวคิดนี้ ส่งผลให้ผู้ใช้งานต่างต้องคาดเดาเองว่าองค์กรสื่อศึกษาด้วยนิยามใดทำให้การอ้างอิงอาจไม่สอดคล้องกับความหมายตามบริบท

3. **ปัญหาอิทธิพลของแหล่งทุน** การดำเนินงานของฟรีดอมเฮ้าส์และคณะกรรมการเพื่อการแลกเปลี่ยนฯ ได้รับงบประมาณจากรัฐบาลอเมริกัน ขณะที่ผู้สื่อข่าวไร้พรมแดนได้ทุนสนับสนุนจากรัฐบาลฝรั่งเศส โดยทุกแหล่งทุนต่างสนับสนุนแนวคิดประชาธิปไตยซึ่งสอดคล้องกับจุดเริ่มต้นขององค์กรสื่อจนทำให้เชื่อได้ยากว่าในการศึกษาขององค์กรสื่อจะเป็นอิสระและเป็นกลางจากแหล่งทุนอย่างแท้จริง ดังที่ดัชนีทั้งหมดได้สะท้อนให้เห็นถึงการให้คุณค่ากับการพัฒนาประชาธิปไตยเป็นสำคัญ แต่ขณะเดียวกันก็จะปฏิเสธหรือให้คะแนนต่ำต่อกิจกรรมใดที่ขัดแย้งกับความเชื่อดังกล่าว

4. **ข้อบกพร่องในวิธีการศึกษา** ประการแรก สื่อมวลชนถูกประเมินจากสายตาด้านชั้นนำในฐานะผู้เชี่ยวชาญคนนอกกว่ามีเสรีภาพเพียงใดซึ่งไม่ใช่พลเมืองหรือผู้รับสารที่สังเกตสื่อรายวัน ประการที่สอง การพัฒนาดัชนีไม่เท่าทันกับพลวัตทางสังคมทั้งการให้นิยาม โครงสร้างองค์กร รวมถึงพฤติกรรมผู้สื่อข่าวและผู้รับสารที่เปลี่ยนตามเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ประการที่สาม การประเมินพิจารณาจากภาพรวมทั้งที่สื่อมวลชนต่างประเภทย่อมมีธรรมชาติต่างกันและเสรีภาพก็น่าจะต่างกันตามไปด้วย ประการที่สี่ การใช้หน่วยในการวิเคราะห์แบบประเทศ (Nation state) ทำให้ได้คำตอบแบบภาพรวมจนละเลยความสำคัญเรื่องความแตกต่างในลักษณะเฉพาะภายใน (Subjectivity) ของแต่ละประเทศไป ดังนั้น การศึกษาด้วยมาตรวัดแบบเดียวกันทั่วโลกจึงน่าจะมีปัญหาเรื่องความเที่ยงตรง

5. **อิทธิพลของสภาพแวดล้อมสื่อ** เสรีภาพสื่อมวลชนจะเป็นอย่างไรส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับสื่อมวลชนอย่างไม่อาจเลี่ยงได้ การทำความเข้าใจในเสรีภาพสื่อแท้จริงจึงจำเป็นต้องพิจารณาที่ความแตกต่างทางสังคมร่วมด้วย ทั้งความเชื่อพื้นฐานและวัฒนธรรมที่ยึดถือ ดังนั้น การศึกษาสื่อมวลชนโลกด้วยเครื่องมือเดียวกันโดยยึดรูปแบบสังคมที่ผู้ประเมินถือเป็นมาตรฐานจึงไม่น่าจะเป็นไปได้เพราะเท่ากับปฏิเสธลักษณะเฉพาะภายในที่แต่ละสังคมมีแตกต่างกัน ซึ่งจะส่งผลให้ผลการศึกษาขาดความเที่ยงตรงอย่างไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์จริง

ปัญหาความเที่ยงตรงข้างต้น แนวคิดของไบรแมน (Bryman, 2016) ได้อธิบายไว้อย่างครอบคลุมในหัวข้อการเมืองในงานวิจัยด้านสังคม (Politics in social research) ว่าการศึกษาด้านสังคมศาสตร์จะปรากฏ *ค่านิยม* (values) ของผู้ศึกษาซ่อนอยู่ในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การเลือกหัวข้อไปจนถึงการวิเคราะห์และสร้างข้อสรุป เพราะผู้ศึกษาไม่สามารถดำเนินการด้วยจิตใจที่ว่างเปล่าได้ โดยอิทธิพลนี้มีส่วนทำให้งานวิจัยด้านสังคมจึงมักสอดแทรกความรู้สึกลงไปและเติมไปด้วยความบิดเบือน ความไม่รู้และความผิดพลาดของผู้ศึกษาจนคำตอบอาจต่างไปจากข้อเท็จจริงเช่นเดียวกับการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยด้านสังคม

เมื่อปรากฏข้อจำกัดหลายประการทำให้อาจสรุปได้ว่าการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนโลกขององค์กรสื่อนานาชาติด้วยเครื่องมือรูปแบบเดียวกันนั้นไม่น่าเป็นไปได้ เพราะน่าจะมีปัญหาเรื่องความเที่ยงตรงจนอาจกระทบต่อความน่าเชื่อถือเช่นเดียวกับผลการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนไทย ดังนั้นสื่อมวลชนไทยจึงควรทราบ ตระหนักและพิจารณาถึงปัญหาเหล่านี้ร่วมด้วย โดยอาจใช้ข้อเสนอแนะจากการศึกษานี้เป็นแผนที่นำทางในการทำงาน ดังรายละเอียดที่ระบุไว้ในแนวทางรายงานผลการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนของสื่อมวลชนไทย เพื่อให้สังคมไทยได้รับข้อเท็จจริงในแง่มุมอื่นเพิ่มเติมจากที่อาจไม่เคยรับรู้มาก่อน ซึ่งจะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญที่สามารถนำไปสู่ความเข้าใจที่ถูกต้องของสังคมต่อผลการศึกษาขององค์กรสื่อนานาชาติต่อไป

6. แนวทางรายงานผลการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนของสื่อมวลชนไทย

ภายหลังการประกาศขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติที่กำหนดให้วันที่ 3 พฤษภาคม ค.ศ. 1991 เป็นวันเสรีภาพสื่อมวลชนโลก เหตุการณ์นี้ได้ส่งผลให้แนวคิดขององค์กรด้านสิทธิเสรีภาพสื่อทั่วโลกเปลี่ยนแปลงไป โดยเกิดการตื่นตัวและตระหนักถึงความสำคัญของการต้องปกป้องสิทธิเสรีภาพสื่อมวลชนเพิ่มมากขึ้น รวมถึงสื่อมวลชนไทยที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดนี้

นับจากวันนั้นจนปัจจุบัน เกือบ 3 ทศวรรษที่สมาคมวิชาชีพสื่อมวลชนไทยได้ยึดถือวันดังกล่าวเป็นวันสำคัญเพื่อใช้แสดงออกถึงพลังในการต่อสู้ ย้ำเตือนและเรียกร้องเสรีภาพในการทำงานจากรัฐบาลไทยผ่านการจัดกิจกรรมและออกแถลงการณ์ร่วมกันเรื่อยมา ดังหลักฐานได้ถูกบันทึกไว้เฉพาะที่สามารถสืบค้นได้จากฐานข้อมูลสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยและสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทยช่วง พ.ศ. 2546-2562 (ค.ศ. 2003-2019) พบข้อเรียกร้องสรุปได้ 5 ประเด็น (สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยและสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย, 2546, 2547, 2555, 2556, 2557, 2559; สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และคณะ, 2550, 2551, 2553, 2554, 2558, 2560, 2561; สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ และคณะ, 2552; สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, 2562) ดังนี้

1. แสดงความวิตกกังวลถึงสถานการณ์ด้านสิทธิเสรีภาพสื่อมวลชน โดยกล่าวถึงสภาพปัญหาการข่มขู่คุกคามสื่อมวลชนจากรัฐบาลในแต่ละรอบปีที่ผ่านมาทั้งด้านร่างกาย การต่อรองทางธุรกิจสื่อและการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อให้สื่อมวลชนไทยเกิดการปิดกั้นการนำเสนอข้อมูลข่าวสารหรือการเซ็นเซอร์ตนเอง

2. เรียกร้องให้รัฐบาลเห็นความสำคัญของสิทธิเสรีภาพสื่อมวลชนและประชาชน โดยแสดงความต้องการให้รัฐบาลจริงจังต่อการปฏิบัติตามกฎหมายเรื่องการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารราชการของสื่อ ให้ประชาชนสามารถแลกเปลี่ยนความเห็นผ่านสื่อได้อย่างเสรี ยกเลิกหรือปฏิรูปกฎหมายที่ล้าสมัยหรือมุ่งจำกัดสิทธิเสรีภาพสื่อ งดใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือสร้างความขัดแย้งในสังคม บังคับใช้กฎหมายต่อสื่อมวลชนอย่างโปร่งใสเป็นธรรมและมีแนวทางส่งเสริมให้เกิดกลไกในการกำกับดูแลตนเองของสื่อมวลชน

3. เรียกร้องให้ทุกภาคส่วนและภาคประชาชนช่วยกันสอดส่อง ตรวจสอบและปกป้องเสรีภาพสื่อมวลชน โดยต้องการให้สังคมมีวิจรรณญาณรู้เท่าทันในข่าวสารโดยไม่ตกเป็นเครื่องมือทางการเมือง ใช้เสรีภาพในการแสดงความเห็นอย่างไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น ใช้สิทธิตามกฎหมายเมื่อถูกละเมิดโดยสื่อและร่วมปกป้องเสรีภาพสื่อมวลชนเพื่อให้สามารถนำข้อเท็จจริงมารายงานสู่สังคมได้โดยไม่ถูกแทรกแซง

4. เรียกร้องให้สื่อมวลชนและองค์กรวิชาชีพปฏิบัติหน้าที่อย่างอิสระในกรอบจริยธรรมวิชาชีพอย่างเคร่งครัด โดยต้องการให้การดำเนินงานสื่อต้องไม่เลือกปฏิบัติ ไม่นำเสนอข่าวร้ายและข่าวปลอมที่สร้างความเกลียดชัง มีความรับผิดชอบโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่ตกเป็นเครื่องมือของรัฐ กลุ่มการเมืองหรือกลุ่มทุนใดเพื่อขับเคลื่อนสังคมไทยอย่างสันติและพร้อมรับการตรวจสอบจากทุกฝ่ายแบบประชาธิปไตย

5. ยืนยันความสำคัญของเสรีภาพสื่อมวลชนว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อเสรีภาพประชาชนและการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศไทย

ขณะที่สื่อมวลชนไทยเห็นถึงความสำคัญของวันดังกล่าวเช่นกันดังที่สังเกตได้จากในปัจจุบันที่สื่อไทย ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ส่วนใหญ่นำเสนอข้อมูลประเด็นนี้ทั้งสิ้นในลักษณะเป็นรายงานข่าวหรือบทความที่มีโครงสร้าง รูปแบบและเนื้อหาสอดคล้องกันโดยไม่มีปัญหาจากความต่างเรื่องประเภทของสื่อและรูปแบบการเป็นเจ้าของของสื่อเอกชน สื่อข้ามชาติที่ดำเนินการในประเทศไทยและสื่อทางเลือกคือมุ่งให้รายละเอียดผลการศึกษาศรีภาพสื่อมวลชนว่าเป็นขององค์กรใด เสรีภาพสื่อไทยอยู่อันดับใด อันดับสูงหรือต่ำเมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมาและชาติสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน (เดลินิวส์, 2563; ไทยรัฐฉบับพิมพ์, 2563; แนวหน้า, 2563; ประชาไท, 2563; มติชนออนไลน์, 2563; วอยซ์ทีวีออนไลน์, 2563; วีโอเอไทย (VOA Thai Service), 2563; สยามรัฐ, 2563) ดังตัวอย่างหนึ่งของสำนักข่าวที่รายงานผลการศึกษาศรีภาพสื่อไทยประจำปี 2563 ดังนี้

องค์กรนักข่าวไร้พรมแดน Reporters sans frontieres: RSF เปิด
เผยดัชนีเสรีภาพสื่อมวลชนประจำปี 2563 พบไทยร่วงจากอันดับ136
เมื่อปีที่แล้วมาอยู่ 140 ในปีนี้จากทั้งหมด 180 ประเทศแม้จะมาจากการ
เลือกตั้ง...สำหรับประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พบว่า
มาเลเซียมีอันดับเสรีภาพสื่อที่ดีที่สุดในภูมิภาคอยู่ในอันดับที่ 101 ตามด้วย
อินโดนีเซียที่อันดับ 119 ฟิลิปปินส์อันดับ 136 เมียนมาอันดับ 139
กัมพูชาอันดับ 144 บรูไนอันดับ 152 และสิงคโปร์อันดับ 158 ส่วน
ติมอร์-เลสเต ที่คาดว่าจะเข้าร่วมประชาคมอาเซียนในอนาคตอยู่ในอันดับ
78

(เนชั่นสุดสัปดาห์, 2563)

ตัวอย่างการรายงานข่าวข้างต้นอาจมีความถูกต้องในข้อเท็จจริงตามแหล่งข้อมูลที่ได้รับ
แต่หากวิเคราะห์ในรายละเอียดยังคงขาดความรอบด้านและละเอียดข้อมูลสำคัญในมิติอื่น โดย
ปราศจากการตั้งข้อสงสัยในความถูกต้องของผลการศึกษา จนอาจทำให้สังคมไทยเกิดความเข้าใจผิด
เกี่ยวกับเสรีภาพสื่อมวลชนได้ ดังนั้น สื่อมวลชนไทยจึงอาจพิจารณาใช้ข้อเสนอนี้เป็นแนวทาง
รายงานผลการศึกษาขององค์กรสื่อนานาชาติหรืออาจใช้รายงานประกอบควบคู่กันกับผลการศึกษา
เพื่อให้ข้อเท็จจริงมีความรอบด้านมากขึ้น ดังนี้

1. **เปิดเผยแนวคิดเบื้องหลังขององค์กรสื่อ** ในการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนขององค์กรสื่อ
นานาชาติอาจกล่าวได้ว่าน่าจะมีวัตถุประสงค์เบื้องหลัง เพราะการศึกษาสื่อทั่วโลกในแต่ละปีย่อมใช้
งบประมาณจำนวนมากจึงยากที่จะอ้างเหตุผลเพียงเพื่อต้องการความรู้ในการศึกษาเท่านั้น โดย
อุดมการณ์การเมืองนี้ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง แต่จะสอดแทรกอยู่ระหว่างบรรทัดซึ่งสื่อมวลชน
ไทยควรตระหนักและรู้เท่าทันเพื่อให้เกิดความระมัดระวังในการนำเสนอมากขึ้น ดังนั้น สื่อไทยจึง
ควรตั้งคำถามก่อนการรายงานผลเสมอว่า เพราะเหตุใดองค์กรสื่อจึงให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ และ
ควรนำเสนอข้อมูลเพิ่มเติมอีกด้านที่เปิดเผยให้เห็นเบื้องหลังขององค์กรสื่อว่ามีที่มาอย่างไร นอกจาก
การรายงานอันดับเสรีภาพสื่อที่ประเทศไทยได้รับแต่ละปีตามการขึ้นนำเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ควรเปิดเผยให้เห็นถึงอุดมการณ์ทางการเมืองเบื้องหลังที่สอดแทรกอยู่ เพื่อป้องกันไม่ให้การรายงาน
ผลการศึกษาลิขิตของไทยเป็นส่วนหนึ่งของโฆษณาชวนเชื่อระดับชาติ จนสังคมไทยเข้าใจ
ผิดโดยปริยายว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยตะวันตกคือรูปแบบที่ดีที่สุด

2. **อธิบายข้อจำกัดในเชิงทฤษฎี** สื่อมวลชนไทยควรศึกษากรอบทฤษฎีเบื้องหลังการศึกษา
แต่ละแบบซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาแบบประเมินขององค์กรสื่อ เพื่อเข้าใจว่าผลการศึกษาขึ้นอยู่กับ
ภายใต้ต้นนิยมตามทฤษฎีใด ซึ่งการศึกษาโดยใช้กรอบแนวคิดที่ต่างกันจะทำให้ผลการศึกษาที่มีความ
ต่างกันตามไปด้วย ดังนั้น สื่อมวลชนไทยจึงควรรายงานข้อจำกัดเรื่องนี้ให้สังคมไทยได้รับทราบ

และอธิบายเพิ่มเติมว่าผลการศึกษาของแต่ละองค์กรสื่อไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับทุกปรากฏการณ์ได้อย่างเที่ยงตรง โดยจำเป็นต้องพิจารณาความสอดคล้องระหว่างการให้สัมภาษณ์กับบริบทของเหตุการณ์ร่วมด้วย รวมถึงผลศึกษานั้นควรนำไปปรับใช้กับเหตุการณ์ใด ทั้งนี้ เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้อคติเข้าใจผิดซึ่งเกิดจากการต้องคาดเดาด้วยตนเอง

3. ชี้ให้เห็นถึงโอกาสที่แหล่งทุนอาจมีผลต่อการศึกษา ผู้สนับสนุนงบประมาณหลักในการศึกษาขององค์กรสื่อนานาชาติล้วนคือรัฐบาลในประเทศต้นสังกัดที่องค์กรสื่อได้ดำเนินการทั้งสิ้น ทำให้กระบวนการศึกษาในภาพรวมและผลศึกษาย่อมมีโอกาสที่จะมีวาระทางการเมืองบางอย่างแอบแฝงอยู่ ดังนั้น ก่อนการนำเสนอของสื่อไทยจึงควรตั้งคำถาม ขูดคู้และวิเคราะห์ความเป็นไปได้ที่อิทธิพลของแหล่งทุนจะส่งผลให้ผลการศึกษาเสรีภาพสื่อเบี่ยงเบนไปจากข้อเท็จจริง จากนั้นจึงค่อยนำเสนอรายละเอียดทั้งหมดเพื่อให้สังคมได้รับข้อมูลอย่างเป็นกลาง นอกเหนือไปจากการมุ่งให้รายละเอียดในผลการศึกษาอย่างที่เคยเป็นมาเท่านั้น

4. ยืนยันถึงความไม่สมบูรณ์ของการศึกษา แม้การศึกษาเสรีภาพสื่อไทยจะดำเนินการโดยองค์กรสื่อชั้นนำระดับโลกซึ่งมีความน่าเชื่อถือระดับสากล แต่การศึกษานี้บนพื้นฐานปรัชญาสังคมศาสตร์ที่ต้องเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ทำให้ไม่มีการศึกษาชั้นใดสามารถยืนยันความถูกต้องได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ เนื่องจากผลการศึกษาอาจมีอคติบางอย่างของผู้ศึกษาซ่อนอยู่และคำตอบมักเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะซึ่งไม่รวมถึงข้อจำกัดในเรื่องอื่น ดังนั้น สื่อมวลชนไทยจึงควรเป็นผู้นำที่กล้ายืนยันเรื่องนี้และตีแผ่ข้อบกพร่องของการศึกษาให้สังคมได้รับทราบ เพื่อเปลี่ยนความเชื่อมั่นต่อผลการศึกษาขององค์กรสื่อนานาชาติที่ว่าเป็นงานวิจัยที่มีความถูกต้องสมบูรณ์ มาสู่แนวคิดของการที่จะนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้จะต้องอยู่บนพื้นฐานของความระมัดระวังปัญหาเรื่องความเที่ยงตรง

5. อธิบายความแตกต่างเรื่องบริบทแวดล้อมสื่อ สื่อมวลชนไทยควรทำความเข้าใจว่าโดยธรรมชาติในการทำงานของสื่อมวลชนนั้นจะไม่สามารถกระทำได้อย่างโดดเดี่ยวหรือปราศจากความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคมได้ ประกอบกับสังคมแต่ละแห่งต่างมีลักษณะเฉพาะของตนภายใน ซึ่งทั้งสองประเด็นล้วนแต่ส่งผลต่อเสรีภาพของสื่อมวลชนทั้งสิ้น ดังนั้น การศึกษาเสรีภาพสื่อที่เที่ยงตรงจึงควรเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจในบริบททางสังคมเฉพาะที่แวดล้อมสื่อ จากนั้นจึงค่อยพัฒนาเครื่องมือการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมดังกล่าวขึ้น ซึ่งตรงข้ามกับการศึกษาขององค์กรสื่อนานาชาติ ด้วยเหตุนี้ สื่อมวลชนไทยจึงควรนำเสนอข้อเท็จจริงเรื่องนี้ให้สังคมได้รับทราบเพื่อเข้าใจถึงข้อจำกัดในผลการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชน

แนวคิดของโควัชและโรเซนสเทล (Kovach & Rosenstiel, 2007) ในองค์ประกอบของวารสารศาสตร์ได้อธิบายถึงลักษณะการรายงานข่าวที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนวทางรายงานผลการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนข้างต้นชัดเจนว่าสื่อมวลชนยุคใหม่ควรทำแผนที่นำทางให้สังคมโดย

ให้คุณค่ากับความสมบูรณ์ (completeness) และรอบด้าน (proportionality) ของเนื้อหามากกว่าที่จะรายงานเรื่องราวเพียงเล็กน้อย โดยแผนที่ที่ดีนั้นควรเปิดเผยข้อมูลให้ครบในทุกด้านไม่เฉพาะแง่มุมที่น่าสนใจเพื่อให้เรื่องราวสมบูรณ์มากที่สุด และการละเลยข้อมูลสำคัญส่วนอื่นล้วนแต่ทำให้สื่อมีความน่าเชื่อถือน้อยลงทั้งสิ้น ดังนั้น สื่อมวลชนที่ดีจึงควรรายงานข้อเท็จจริงทั้งหมดเพื่อให้สังคมเกิดความเข้าใจ นั่นเพราะการรายงานข้อมูลอย่างรอบด้านถือเป็นรากฐานที่สำคัญของความจริง (truthfulness) ด้วยเหตุนี้ การทำหน้าที่ของสื่อมวลชนไทยจึงควรอยู่บนพื้นฐานในหลักการเดียวกันนี้ โดยการเปิดเผยข้อมูลด้านอื่นของผลการศึกษาเสรีภาพสื่อแก่สังคมอย่างรอบด้านและครบถ้วนในทุกมิติเช่นกัน

ข้อเสนอแนะที่กล่าวมาคือแนวทางหนึ่งที่สื่อมวลชนไทยอาจไม่เคยตระหนักถึง แต่สามารถนำไปปรับใช้กับการรายงานผลการศึกษา เพื่อให้สังคมไทยมีความเข้าใจในเสรีภาพสื่อมวลชนไทยมากยิ่งขึ้น ส่วนคำถามอื่นที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันคือดัชนีเสรีภาพสื่อไทยที่เที่ยงตรงเป็นอย่างไร นั่นคือนักวิชาการควรพัฒนาโดยแก้ไขปรับปรุงเครื่องมือการศึกษาขึ้นใหม่ และอาจใช้ข้อบกพร่องจากผลการวิเคราะห์ของบทความนี้เป็นแนวทาง ซึ่งเมื่อได้เครื่องมือที่เที่ยงตรงก็จะทำให้ทราบได้ถึงเสรีภาพที่แท้จริงของสื่อมวลชนไทย

7. บทสรุป

เสรีภาพสื่อมวลชนถือเป็นแนวคิดหนึ่งที่สำคัญต่อความเป็นประชาธิปไตย ในฐานะสิทธิขั้นพื้นฐานที่จะช่วยรับประกันสิทธิได้ในข้อมูลข่าวสารสาธารณะ เพื่อให้ปัจเจกสามารถมีส่วนร่วมในการตรวจสอบกลุ่มผู้มีอำนาจในสังคมได้ โดยเริ่มแรกของความสนใจนี้เริ่มต้นจากนักวิชาการที่ต้องการทราบสาเหตุของปัญหา ว่ามีปัจจัยใดที่ส่งผลให้การทำหน้าที่ของสื่อมวลชนตามปรัชญาพื้นฐานเบี่ยงเบนไป ซึ่งในช่วงนั้นถือเป็นการศึกษาสื่อประเด็นใหม่จนค้นพบตัวแปรที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้น จากนั้นองค์กรสื่อนานาชาติจึงเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญและต่อยอดการศึกษาด้วยเหตุผลเชิงบวกว่า สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถช่วยเผยแพร่แนวคิดประชาธิปไตยให้กว้างไกลออกไป ในขณะที่เดียวกันก็เกิดความกังวลว่าหากเสรีภาพสื่อมวลชนโลกถูกแทรกแซงก็อาจส่งผลกระทบต่อสิทธิได้รับของประชาชนโดยตรง และถือเป็นอันตรายยิ่งต่ออุดมการณ์ประชาธิปไตยเช่นกัน ดังนั้น การสร้างเครื่องมือตรวจพิสูจน์เพื่อทราบถึงสภาพการณ์ดังกล่าวโดยองค์กรสื่อนานาชาติจึงเริ่มต้นขึ้นผ่านการสนับสนุนงบประมาณส่วนหนึ่งจากรัฐบาลในประเทศต้นสังกัด

องค์กรสื่อนานาชาติปัจจุบันที่ถูกยอมรับว่าเป็นองค์กรชั้นนำและเชี่ยวชาญในการศึกษา เสรีภาพสื่อมวลชนจนเหมาะสมต่อการเป็นตัวแทนการศึกษา ได้แก่ ฟรีดอมเฮาส์ ผู้สื่อข่าวไร้พรมแดน และคณะกรรมการเพื่อการแลกเปลี่ยนงานวิจัยนานาชาติ ทว่าทั้งสามองค์กรมีแนวคิดโดยใช้กรอบ ทฤษฎีสันับสนุนเบื้องหลังแตกต่างกัน ซึ่งเป็นปัญหาตั้งแต่ขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือที่ไม่เป็นระบบ จึงส่งผลให้แบบประเมินมีความต่างกันตามไปด้วยเสมือนเป็นคนละปรากฏการณ์ ทั้งที่การศึกษา เสรีภาพสื่อมวลชนโลกควรเป็นปัญหาเรื่องเดียวกันดังที่ปรากฏให้เห็นความหลากหลายในวิธีการ ศึกษา ตั้งแต่การให้นิยามเสรีภาพสื่อ กรอบในการประเมิน วิธีการประเมิน ผู้ทำหน้าที่ประเมินและ วิธีการแปลผลที่ขาดความชัดเจน

เมื่อพิจารณารายละเอียดภาพรวมทั้งในด้านปรัชญาของตัวองค์กรสื่อ ทฤษฎีที่ใช้สนับสนุน จุดเริ่มต้นของความสนใจ วิธีการที่ใช้ศึกษาและความสอดคล้องของวิธีศึกษากับสภาพแวดล้อมสื่อ พบปัญหาที่น่าจะส่งผลต่อความถูกต้องในผลการศึกษา 5 ประเด็น ได้แก่ ผู้ศึกษาอาจมีการสอดแทรกอคติด้านอุดมการณ์ทางการเมือง กรอบทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษายังคงขาดความชัดเจน แหล่งทุนที่สนับสนุนสามารถเข้าแทรกแซงผลการศึกษาได้ ระเบียบวิธีการศึกษาที่ใช้ปรากฏข้อบกพร่อง ให้เห็นหลายประการ และสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันอาจมีผลต่อการทำหน้าที่สื่อมวลชน ซึ่งทั้งหมดต่างส่งผลต่อการศึกษาได้ทั้งสิ้นและถือเป็นข้อจำกัดในเชิงปรัชญาของงานวิจัยด้าน สังคมศาสตร์ ทำให้การนำเสนอผลการศึกษาจึงควรอยู่บนพื้นฐานของความระมัดระวังปัญหาเรื่อง ความถูกต้องเที่ยงตรง

แม้สื่อมวลชนไทยจะให้ความสำคัญกับปัญหาเสรีภาพสื่อมวลชนและนำเสนอผลการศึกษา ขององค์กรสื่อนานาชาติในวันเสรีภาพสื่อมวลชนโลกอย่างต่อเนื่อง แต่การขาดความตระหนักถึงข้อ จำกัดในการศึกษาข้างต้น ทำให้วิธีการนำเสนอส่วนใหญ่ต่างมุ่งเน้นที่ความถูกต้องของเนื้อหาตาม แหล่งข้อมูล ทว่ายังคงขาดความรอบด้านจนทำให้สังคมไทยอาจเกิดความเข้าใจผิดต่อเสรีภาพสื่อไทย ได้ ดังนั้น สื่อมวลชนไทยจึงอาจพิจารณาใช้ข้อเสนอนี้เป็นแนวทางในการรายงานผลการศึกษาของ องค์กรสื่อนานาชาติเพื่อให้ข้อเท็จจริงมีความรอบด้านมากขึ้น ได้แก่ ควรเปิดเผยให้เห็นแนวคิดเบื้องหลัง หรือวัตถุประสงค์ขององค์กรสื่อ อธิบายข้อจำกัดเชิงทฤษฎีให้สังคมไทยเกิดความเข้าใจ ควรชี้ให้เห็นถึงโอกาสที่แหล่งทุนอาจมีผลต่อความถูกต้องในการศึกษา กล้ายืนยันถึงความไม่สมบูรณ์ของ วิธีการศึกษาและอธิบายถึงอิทธิพลจากความแตกต่างของสภาพแวดล้อมสื่อ ทั้งนี้ เพื่อให้สังคมไทย ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับผลการศึกษาเสรีภาพสื่อมวลชนขององค์กรสื่อนานาชาติในแง่มุมอื่นเพิ่มเติม ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องต่อเสรีภาพสื่อมวลชนไทยมากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- เดลินิวส์. (2563, 10 พฤษภาคม). เสรีภาพสื่อมวลชนโลก. สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2563
จาก <https://www.dailynews.co.th/article/773428>
- ไทยรัฐฉบับพิมพ์. (2563, 20 พฤษภาคม). บทบรรณาธิการ: ตีมือรื้อถอนประชาธิปไตย. สืบค้นเมื่อ
18 กันยายน 2563 จาก <https://www.thairath.co.th/news/politic/1847821>
- เนชั่นสุดสัปดาห์. (2563, 7 พฤษภาคม). “ไทย” ร่วงอันดับ 140 ดัชนีเสรีภาพสื่อโลก ประจำปี 63.
สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2563 จาก <https://www.nationweekend.com/content/hot-clip/10501>
- แนวหน้า. (2563, 7 พฤษภาคม). เสรีภาพ “สื่อไทย” อยู่อันดับ 140 โลก-ที่ 4 เอเชียฯ แพ้
“มาเลเซีย-อิเควทอเรียลกินี-พม่า”. สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2563 จาก
<https://www.naewna.com/inter/491263>
- ประชาไท. (2563, 22 เมษายน). “สื่อไร้พรมแดน” ให้ไทยรั้งที่ 140 เสรีภาพสื่อโลก หลายรัฐ
ฉวยใช้โควิด-19 คும்สื่อ. สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2563 จาก
<https://prachatai.com/journal/2020/04/87316>
- มติชนออนไลน์. (2563, 22 เมษายน). ดัชนีเสรีภาพสื่อไทยปีนี้ อยู่อันดับที่ 140 ตกลงมา 4 อันดับ.
สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2563 จาก https://www.matichon.co.th/foreign/news_2152649
- วอยซ์ทีวีออนไลน์. (2563, 22 เมษายน). โควิด-19 ทำเสรีภาพสื่อทั่วโลกลด – อันดับไทยร่วง
ตามหลังเมียนมา. สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2563 จาก <http://www.voicetv.co.th/read/tTjmXdYDj>
- วีโอเอไทย (VOA Thai Service). (2563, 22 เมษายน). ดัชนีเสรีภาพสื่อ: ไทยทรุดลงจากปีก่อน
ขณะที่โควิด-19 กระทบหลายประเทศ. สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2563
จาก <https://www.voathai.com/a/press-freedom-index/5384393.html>
- สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ และคณะ. (2552, 3 พฤษภาคม). แถลงการณ์ร่วมเนื่องในโอกาส
วันเสรีภาพสื่อมวลชนโลก “เสรีภาพสื่อต้องร่วมลดความรุนแรง”. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน
2563 จาก www.thaibja.org/?p=357
- สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และคณะ. (2550, 3 พฤษภาคม).
แถลงการณ์ร่วมเนื่องในวันเสรีภาพสื่อมวลชนโลก. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2563
จาก www.thaibja.org/?p=320
- สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และคณะ. (2551, 3 พฤษภาคม).
แถลงการณ์ร่วมเนื่องในวันเสรีภาพสื่อมวลชนโลก. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2563
จาก www.thaibja.org/?p=337

สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และคณะ. (2553, 3 พฤษภาคม). แลงการณวันเสรีภาพสื่อมวลชนโลก “ร่วมสร้างสันติภาพ ยุติธรรม รับผิดชอบต่อสังคม”.

สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2563 จาก www.thaibja.org/?p=369

สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และคณะ. (2554, 3 พฤษภาคม).

แลลงการณวันเสรีภาพสื่อมวลชนโลก “เสรีภาพบนความรับผิดชอบ”.

สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2563 จาก www.thaibja.org/?p=395

สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และคณะ. (2558, 3 พฤษภาคม).

แลลงการณ 4 องค์การวิชาชีพสื่อมวลชน เนื่องในวันสิทธิเสรีภาพสื่อมวลชนโลก 3

พฤษภาคม 2558. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2563 จาก www.thaibja.org/?p=2389

สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และคณะ. (2560, 3 พฤษภาคม). แลงการณวันเสรีภาพสื่อมวลชนโลก 3 พฤษภาคม 2560 “หยุดตีทะเบียนสื่อครอบงำประชาชน”.

สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2563 จาก www.thaibja.org/?p=3575

สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และคณะ. (2561, 3 พฤษภาคม). แลงการณวันเสรีภาพสื่อมวลชนโลก 3 พฤษภาคม 2561 “ปลดล็อกคำสั่ง คสช. ทวงคืนเสรีภาพประชาชน”.

สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2563 จาก www.thaibja.org/?p=4441

สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยและสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย.

(2546, 3 พฤษภาคม). แลงการณร่วม เนื่องในโอกาสวันเสรีภาพสื่อมวลชนโลก.

สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2563 จาก www.thaibja.org/?p=264

สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยและสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย.

(2547, 3 พฤษภาคม). แลงการณร่วม เนื่องในโอกาสวันเสรีภาพสื่อมวลชนโลก

ปี 2547. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2563 จาก www.thaibja.org/?p=272

สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยและสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย.

(2555, 3 พฤษภาคม). แลงการณวันเสรีภาพสื่อมวลชนโลก “เสรีภาพสื่อ

บนความท้าทายใหม่”. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2563 จาก www.thaibja.org/?p=419

สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยและสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย.

(2556, 3 พฤษภาคม). แลงการณ 3 พฤษภาคม 2556 วันเสรีภาพสื่อมวลชนโลก

หัวข้อ เสรีภาพที่ไม่คุกคาม. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2563

จาก www.thaibja.org/?p=2298

สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยและสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย.

(2557, 2 พฤษภาคม). แลงการณวันเสรีภาพสื่อมวลชนโลก 3 พฤษภาคม 2557

“เสรีภาพ...บนความรับผิดชอบ”. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2563

จาก www.thaibja.org/?p=2367

- สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยและสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย.
(2559, 3 พฤษภาคม). *แถลงการณ์วันเสรีภาพสื่อมวลชนโลก 3 พฤษภาคม 2559*
“ถูกต้อง รอบด้าน หลักประกันเสรีภาพ”. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2563 จาก
www.tja.or.th/professional-media-organizations-and-movements/3970--3-2559
- สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย. (2562, 3 พฤษภาคม). *แถลงการณ์วันเสรีภาพ*
สื่อมวลชนโลก 3 พฤษภาคม 2562 “เสรีภาพบนความรับผิดชอบ สกัดกั้นข่าวปลอม
หล่อหลอมความจริง”. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2563 จาก www.tja.or.th/media-center-surveillance-threats/5056-2019-05-02-11-33-59
- สยามรัฐ. (2563, 24 เมษายน). “โควิดฯ” วิกฤติเสรีภาพสื่อ. สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2563 จาก
<https://siamrath.co.th/n/150031>
- Agee, W. K., Ault, P. H. & Emery, E. (1994). *Introduction to Mass Communication*
(11th ed.). New York: Harper Collins College Publishers.
- Becker, L. B. & Vlad, T. (2015). *Methodological Issues in Measuring Media Freedom*
in A Global Context. Paper presented at the International Communication
Association Conference, San Juan, Puerto Rico.
- Becker, L. B., Vlad, T. & Nusser, N. (2007). An Evaluation of Press Freedom Indicators.
International Communication Gazette, 69(1), 5-28.
- Behmer, M. (2009). Measuring Media Freedom: Approaches of International Comparison.
In A. Czeppek, M. Hellwig & E. Nowak (Eds.), *Press Freedom in Europe:
Concepts and Conditions* (pp. 23-36). Bristol: Intellect.
- Bill of Rights Institute. (2019). *Bill of Rights of the United States of America (1791)*.
Retrieved April 21, 2020, from <https://billofrightsinstitute.org/founding-documents/bill-of-rights/>
- Breunig, C. (1994). *Communication Freedoms: An International Comparison*. Konstanz:
Universitaetsverlag Konstanz.
- Bryman, A. (2016). *Social Research Methods* (5th ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Commission on Freedom of the Press. (1947). *A Free and Responsible Press*. Chicago:
University of Chicago Press.
- Curran, J. (1996). Media & Democracy: The Third Route. In M. Bruun (Ed.),
Media and Democracy (pp. 53-76). Oslo: University of Oslo Press.
- Davis, K. E., Kingsbury, B. & Merry, S. E. (2012). Introduction: Global Governance by
Indicators. In K. Davis, A. Fisher, B. Kingsbury & S.E. Merry (Eds.),
Governance by indicators (pp. 3-28). Oxford: Oxford University Press.

- Farace, V. & Donohew, L. (1965). Mass Communication in National Social Systems: A Study of 43 Variables in 115 Countries. *Journalism Quarterly*, 42, 253-261.
- Freedom House. (2011). *Freedom of The Press 2011 Signs of Change Amid Repression: Selected Data from Freedom House's Annual press Freedom Index*. Retrieved December 19, 2019, from <https://freedomhouse.org/sites/default/files/FOTP%202011%20Full%20Release%20Booklet.pdf>
- Freedom House. (2014). *Our History*. Retrieved October 23, 2019, from <https://freedomhouse.org/about-us/our-history>
- French legal order. (2019). *Declaration of the Rights of Man and of the Citizen of 1789*. Retrieved October 23, 2019, from <https://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Constitution/Declaration-des-Droits-de-l-Homme-et-du-Citoyen-de-1789>
- Giannone, D. & De Frutos, R. (2016). Measuring Freedom of Information: Issues & Opportunities from an Expert Survey. *International Journal of Communication*, 10, 589-619.
- Gilmor, D. (1962). Freedom in the press systems and the religious variable. *Journalism Quarterly*, 39, 15-26.
- Hallin, D. C. & Mancini, P. (2004). *Comparing Media Systems: Three Models of Media & Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- International Research and Exchanges Board. (2014a). *How does IREX Define and Measure Media Sustainability?*. Retrieved March 21, 2020, from <http://www.irex.org/project/media-sustainability-index-msi>
- International Research and Exchanges Board. (2014b). *IREX History*. Retrieved March 24, 2020, from <http://www.irex.org/history>
- International Research and Exchanges Board. (2016). *Media Sustainability Index 2016: The Development of Sustainable Independent Media in Europe and Eurasia*. Retrieved July 10, 2020, from <https://www.irex.org/sites/default/files/pdf/media-sustainability-index-europe-eurasia-2016-cover.pdf.pdf>
- Kent, K. E. (1972). Freedom of the press: An empirical analysis of one aspect of the concept. *International Communication Gazette*, 18, 65-75.
- Kovach, B. & Rosenstiel, T. (2007). *The elements of journalism: what newspeople should know and the public should expect*. New York: Three Rivers Press.
- Lowenstein, R. (1967). *Measuring World Press Freedom as a Political Indicator*. Columbia: University of Missouri.

- McQuail, D. (2013). *Journalism & Society*. London: Sage Publications.
- Nam, S. & Oh, I. (1973). Press Freedom: Function of Subsystem Autonomy, Antithesis of Development. *Journalism Quarterly*, 50(4), 744-750.
- Nixon, R. (1960). Factors Related to Freedom in International Press Systems. *Journalism Quarterly*, 37(1), 13-28.
- Nixon, R. (1965). Freedom in the world's press: A Fresh Appraisal with New Data. *Journalism Quarterly*, 42(1), 9-14.
- Reporters without Borders. (2013). *2013 World Press Freedom Index-Methodology*. Retrieved April 15, 2020, from http://en.rsf.org/IMG/pdf/2013_wpfi_methodology.pdf
- Reporters without Borders. (2014). *Our Missions*. Retrieved April 15, 2020, from <http://en.rsf.org/>
- Reporters Without Borders. (2019). *Detailed methodology*. Retrieved April 15, 2020, from <https://rsf.org/en/detailed-methodology>
- Sandman, P. M., Rubin, D. M. & Sachsman, D. B. (1976). *Media: An Introductory Analysis of American Mass Communications* (2nd ed.). New Jersey: Prentics Hall.
- Schneider, L. (2014). *Media Freedom Indices: What they tell us-& what they don't*. Bonn: Deutsche Welle.
- Siebert, F. S., Peterson, T. & Schramm, W. (1956). *Four Theories of the Press*. Urbana: University of Illinois press.
- UNESCO. (1991). *Windhoek Declaration*. Retrieved February 14, 2020, from http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Phnom_Penh/pdf/declaration_of_windhoek_1991.pdf
- United Nations. (2015). *Universal Declaration of Human Rights 1948*. Retrieved February 12, 2020, from https://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf
- Vivian, J. (1993). *The Mass of Mass Communication* (2nd ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Weaver, D. (1977). The press and government restriction: A cross-national study over time. *International Communication Gazette*, 23, 152-170.
- Weaver, D., Buddenbaum, J. M. & Fair, J. (1985). Press freedom, media, & development, 1950-1979: A study of 134 nations. *Journal of Communication*, 35(2), 104-117.